

Adrian Wiik

Hvem er de norske konspirasjonsteoretikerne?

En kvantitativ studie av ideologi,
konspirasjonsmentalitet og tro på
konspirasjonsteorier i Norge.

Masteroppgave i Statsvitenskap

Veileder: Henning Finseraas

Juli 2021

Adrian Wiik

Hvem er de norske konspirasjonsteoretikerne?

En kvantitativ studie av ideologi,
konspirasjonsmentalitet og tro på
konspirasjonsteorier i Norge.

Masteroppgave i Statsvitenskap
Veileder: Henning Finseraas
Juli 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Kunnskap for en bedre verden

Abstract: There exists a clear assumption both outside and inside academia that conservatives and right wingers are more predisposed to belief in conspiracy theories. In this study I examine the correlations of conspiracy mentality among Norwegians and the role of conspiracy mentality and political self-placement on belief in three specific conspiracy theories. Results show that a range of sociodemographic variables and variables measuring political behavior predicts increased conspiracy mentality understood as a general propensity to believe in conspiracy theories. Specifically, lower levels of education, low levels of trust, confusion about politics, low perceived influence on politics, unhappiness with the way democracy works and belonging to the political extremes at both ends of the left-right spectrum correlates with higher scores on conspiracy mentality. This allows me to cautiously answer the question of who the Norwegian conspiracy theorists are. Conspiracy mentality measured as a 5-point scale is validated as a stable predictor of belief in the specific conspiracy items measured. Finally, I contribute to the debate on the causes of belief in specific conspiracy theories by showing that belief in the specific conspiracy theories is the result of both a general conspiracy mentality and partisan motivated reasoning.

Forord:

Denne masteroppgaven ble fullført i Seljord, Telemark, to år på overtid, under en global pandemi, innimellom cellegiftkurer. Studietiden ved NTNU ble lenger og mer komplisert enn jeg så for meg da jeg startet som lektorstudent på Dragvoll høsten 2014, men tilfredsstillelsen over å fullføre er desto større.

Masteroppgaven markerer slutten på til sammen 6 års høyere utdanning og mitt håp er at den kunnskap og de ferdigheter jeg har tilegnet meg over disse årene og gjennom arbeidet med masteroppgaven vil komme mine fremtidige elever til nytte når jeg til høsten trer inn i arbeidslivet som lektor i osloskolen.^[1]_[SEP]

Ti år etter det konspirasjonsteori-motiverte terrorangrepet 22. juli 2011, i et år preget av konspirasjonsteorier rundt COVID-19-pandemien og den konspirasjonsteori-motiverte stormingen av den amerikanske kongressen virker det viktigere en noensinne at samfunnsforskere og statsvitere forsøker å bedre forstå og forklare dette kompliserte, men stadig mer fremtredende fenomenet. Mitt ønske er at denne oppgaven skal være et bidrag til å bedre forstå forholdet mellom konspirasjonsteorier, ideologi, politisk adferd og ekstremisme i Norge og andre høyt utviklede liberale demokratier.

En stor takk rettes til min veileder, Henning Finseraas, hvis erfaring, skarpe innsikt og gode tilbakemeldinger har vært til stor hjelp og støtte gjennom hele prosessen.

Videre ønsker jeg å takke familie, venner og min kjæreste, Emilie, som har støttet meg og oppmuntret meg gjennom arbeidet med oppgaven.

Oslo, 3. juli 2011

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	4
2. Teoretiske perspektiver.....	6
2.1 Definisjon av sentrale begreper.....	6
2.1.1 Ideologi, politisk preferanse og venstre-høyre-aksen.....	6
2.1.2 Retningsmotivert tenkning.....	7
2.1.3 Konspirasjonsteoretiker.....	8
2.1.4 Konspirasjonsmentalitet.....	8
2.1.5 Konspirasjonsteori.....	10
2.2 Konspirasjonsteorier i Norge og Norden.....	11
2.3 Konspirasjonsteoriene i denne oppgaven.....	12
2.3.1 Konspirasjonsteorien om muslimer.....	12
2.3.2 Konspirasjonsteorien om Israel.....	13
2.3.3 Konspirasjonsteorien om Diana.....	14
2.4 Tre overordnede motiver for tro på konspirasjonsteorier.....	14
2.5 Hva korrelerer med konspirasjonsmentalitet i empiriske studier?.....	15
2.5.1 Utdanning.....	16
2.5.2 Kjønn og alder.....	17
2.5.3 Tillit.....	18
2.5.4 Forståelse, innflytelse og misnøye med det politiske systemet.....	18
2.5.5 Ideologi og plassering langs venstre-høyre-skalaen.....	19
2.6 Hva kan forklare tro på ulike spesifikke konspirasjonsteorier?.....	21
2.6.1 Konspirasjonsmentalitet som prediktor.....	22
2.6.2 Politisk preferanse som prediktor.....	22
2.6.3 Både konspirasjonsmentalitet og politisk preferanse?.....	23
2.7 Oppsummering.....	24
2.8 Hypoteser.....	25
3. Metode.....	25
3.2 Datasettet.....	25
3.3 Avhengige variabler.....	26
3.4 Uavhengige variabler.....	27
3.5 Validitet og reliabilitet.....	29
3.6 Multipel lineær regresjonsanalyse.....	30

3.7	Modellspesifikasjon.....	31
3.8	Regresjonsdiagnostikk.....	31
3.9	Svakheter ved designet.....	34
4.	Empiriske resultater.....	35
	Modell 1 – test av H1-H6.....	35
	Modell 2 – test av H7 og H8.....	39
	Modell 3 A, B og C – test av H9 og H10.....	41
5.	Diskusjon og avslutning	44
	5.1 Så, hvem <i>er</i> de norske konspirasjonsteoretikerne?.....	46
	5.2 Mulige virkninger av tro på konspirasjonsteorier.....	47
	5.3 Begrensninger og anbefalinger til fremtidig forskning.....	50
6.	Referanser.....	52

1. Innledning

I år markeres 10-årsdagen til terrorhandlingene i regjeringskvartalet og på Utøya 22.juli 2011. Gjerningsmannen var overbevist om at Arbeiderpartiet og muslimer hadde en skjult agenda om å islamisere Norge, og at naive politikere og såkalte «kulturmarxister» bidro til å islamisere Norge og Europa. Denne konspirasjonsteorien som gjerne kalles Eurabia-teorien er kun en av mange konspirasjonsteorier som florerer og sprer seg på internett og blant norske borgere. 22. juli er antakelig det fremste eksempelet på hvordan konspirasjonsteorier kan true demokratiet og samfunnet ellers, og det tydeligste eksempelet i norsk kontekst, på hvilket potensial for vold og ekstremisme som ligger latent i slike teorier. Opp gjennom historien har vi sett flerfoldige eksempler på politisk motivert vold, der konspirasjonsteorier har spilt en sentral rolle i gjerningspersonens verdensbilde og motivasjon.

10 år etter terrorhandlingene den 22. juli er det fremdeles slik at konspirasjonsteorier om muslimer og politiske eliter lever i beste velgående blant norske medborgere. Noen vil også påstå at konspirasjonsteorier er et økende problem (Helmikstøl 2020). I det minste kan det virke som at konspirasjonsteorier har blitt mer synlige i den norske offentligheten de siste årene, og i 2020 spesielt (ibid). Det anekdotiske beviset på dette er påfallende i kommentarfelter og i grupper på sosiale medier (Trædal 2018). Det seneste året har vi sett skremmende eksempler fra USA på at betydelige andeler av den stemmeberettigede befolkningen kan la seg rive med av konspirasjonsteorier om valgfusk, noe som ledet til stormingen av kongressen 6. januar 2021.

Konspirasjonsteoriene rettet mot religiøse minoriteter som muslimer og jøder har etter hvert fått selskap av konspirasjonsteorier retta mot politiske eliter, vitenskapsmenn og ikke minst media. Det siste året har vaksinemotstandere og konspirasjonsteoretikere av ulike slag med ulike politiske meninger forenet seg under protester mot lockdown og COVID-19-restriksjoner (Dahlback og Skille, 2020), og en av Norges mest kjente «konspirasjonsteoretikere» døde av koronavirus etter å ha smittet en annen person på et låvetreff i Gran (Egeland 2021).

Det er altså ved første øyekast mye som skulle tilsi at det finnes en eller flere fellesnevner blant de som tror på konspirasjonsteorier. Forskning har vist at dersom man tror på én konspirasjonsteori tror man ofte på flere, selv om de ikke handler om det samme (Goertzel 1994). Undersøkelser har vist at tro på konspirasjonsteorier er relativt utbredt og at de fleste

av oss tror på minst én (Oliver & Wood 2014, Uscinski & Parent 2014). Det er forsket mye på hva som er fellesnevnerne for de som har en sterkere generell tendens til å tro på konspirasjonsteorier enn andre. Psykologer har sett nærmere på den psykologiske profilen og kognitive stilen (Douglas et al. 2019). Humanister og historikere har forsøkt å forklare det ut fra eksistensielle, epistemologiske og sosiale motiver (Dyrendal 2019), og statsvitere og sosiologer har forsket på hvordan politisk adferd og ideologi relateres til konspirasjonsmentalitet og tro på konspirasjonsteorier (Enders et al 2018). Det eksisterer følgelig en stor litteratur om konspirasjonsteorier: hvem som tror på dem, hva som driver troen på konspirasjonsteorier, hva de er og hvilken funksjon de fyller hos oss mennesker.

Det vi imidlertid vet mindre om er situasjonen i Norge. Selv om det etter hvert har kommet noe litteratur om konspirasjonsteorier også i Norge (Færseth 2014; Dyrendal 2019; Emberland & Dyrendal 2019; Astapova et al. 2021), er det fremdeles få kvantitative studier som har kartlagt hva som kan være med på å forklare variansen i konspirasjonsmentalitet i den norske befolkningen, og hva som kjennetegner de som har en generell tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier i Norge. Norge har generelt høyt nivå av sosial tillit, høyt utdanningsnivå og små sosiale og økonomiske forskjeller, hvilket gjør det til en interessant case (Astapova et al. 2021).

Formålet med denne oppgaven er todelt. For det første ønsker jeg å gi et bidrag til feltet ved å operasjonalisere modeller som tar sikte på å teste en rekke hypoteser basert på funn i forskningsfeltet om hvem de som har en generell tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier er og hva som kjennetegner deres politiske adferd. Finnes det for eksempel empirisk grunnlag for å hevde at konspirasjonsmentalitet er mer utbredt blant de som plasserer seg lengst til høyre politisk, også i Norge? Vil resultatene av analysen bekrefte at den generelle tendensen til konspiratorisk tenkning er mer utbredt de som ikke har høyere utdanning? Korrelerer en høy score på konspirasjonsmentalitet med negative evalueringer av demokratiet og det politiske systemet? For det andre ønsker jeg å bidra til debatten om hva som best forklarer troen på spesifikke konspirasjonsteorier, ved å se på tre ulike konspirasjonsteorier som har ulike politiske konnotasjoner. Én venstreorientert om USA og Israel, en høyreorientert om islam og en uten politiske konnotasjoner om prinsesse Diana. Jeg reflekterer også over problemet med å etablere kausalitet, begrensinger med analysen og gir anbefalinger til fremtidig forskning.

2. Teoretiske perspektiver

2.1 Definisjon av sentrale begreper

2.1.1 Ideologi, politisk preferanse og venstre-høyre-aksen

Ideologi er et begrep med mange ulike betydninger og definisjoner. Jeg følger Heywood (2017) og forstår ideologi som et tankesett og et verdenssyn som består av tre deler. En beskrivelse av hvordan verden er (deskriptivt), en visjon for hvordan verden burde være (normativt) og en plan for hvordan man kan gjøre verden til et bedre sted. Ideologi måles tradisjonelt på et spekter fra venstre til høyre. Denne endimensjonale venstre-høyre-skalaen er et abstrakt mål på politisk preferanse som tillater oss å plassere individer, partier og politiske bevegelser i forhold til hverandre. Tradisjonelt finner vi kommunisme helt til venstre og helt til høyre, fascisme. Noe av problemet med å kategorisere ideologi på denne måten er at de færreste ideologier er endimensjonale, og selv ideologi og politisk preferanse som vi tenker på som høyrevridd, vil inneholde elementer som kunne tilsi en plassering lenger til venstre.

Fascisme, som blir sett på som plassert langt til høyre inneholder elementer som skulle tilsi at det ble plassert lenger til venstre, for eksempel høy grad av statlig innblanding (Mair 2007). Én måte å dele partier og ideologier langs venstre-høyre-aksen er å ta utgangspunkt i den økonomiske politikken, der plassering lenger til venstre svarer til statlig styring, økonomisk omfordeling og kollektivism, mens høyresiden kjennetegnes av frie markedskrefter, høyere toleranse for forskjeller og mer individualisme (Heywood 2017). En annen måte er å se på de psykologiske behovene og motivasjonene til individer. Her vil høyresiden, de konservative, være opptatt av gradvis endring, orden og stabilitet, mens venstresiden vil kjennetegnes av å være mer liberale og åpne for forandring og endring (ibid). Jost et al. (2009) oppsummerer det som at venstresiden advokerer sosial endring og motstand mot sosial og økonomisk ulikhet, mens høyresiden står for motstand mot forandring og aksept for ulikhet.

I denne oppgaven og i den norske konteksten er også holdning til innvandringsspørsmålet en sentral skillelinje som kan organiseres langs venstre-høyre-skalaen. Partier og individer som tilhører venstresiden er generelt mer innvandringsliberale, mens partier og individer på høyresiden er mer innvandringskonservative. Spesielt FrP er mer skeptiske til innvandring og ønsker en mer restriktiv innvandringspolitikk (Fangen & Vaage 2014).

Selv om den endimensjonale venstre-høyre-aksen langt fra fanger alle aspektene og nyansene ved de ulike ideologiene, er den mye brukt innen akademia som en «shorthand device» - noe

som lar oss måle politisk orientering på en måte som er relativt stabil og sammenlignbar over tid og rom (Mair, 2007). I denne oppgaven benyttes venstre-høyre-skalaen som et mål på politisk preferanse, der plassering lengst til venstre forstås som preferanse for partier på venstresiden, hvis grove ideologiske kjennetegn er statlig styring, økonomisk og sosial likhet, og liberal innvandringspolitikk, mens plassering lenger til høyre forstås som preferanse for partier på høyresiden, hvis grove ideologiske kjennetegn er mindre statlig innblanding, motstand mot forandring, individualisme og en mer restriktiv innvandringspolitikk.

2.1.2 Retningsmotivert tenkning «motivated reasoning»

Retningsmotivert tenkning, eller som det heter på engelsk: motivated reasoning, handler om at hva som ligger til grunn for at vi hvorfor vi søker ut ny informasjon får konsekvenser for hvordan vi tolker og vurderer informasjonen. Søker man ut ny informasjon for å beskytte eget standpunkt, eller for å bli utfordret til å tenke annerledes? Dersom man tar til seg informasjon for å bekrefte sitt eget verdensbilde kan man kalle dette for motivert tenkning. Utvelgelsen og tolkningen av informasjonen er motivert av et ønske om å bekrefte eget verdensbilde og eget standpunkt.

Motsatsen til retningsmotivert tenkning er nøyaktighetsmotivert tenkning, der en samler og analyserer informasjon i den hensikt å forme nøyaktige og fakta-baserte oppfatninger, heller en oppfatninger basert på retningsmotivert tenkning (Kalsnes 2019). De vanligste kildene til retningsmotivert tenkning er eksisterende oppfatninger og politisk ståsted, og retningsmotivert tenkning, hvor man søker etter bestemte konklusjoner, er den mest vanlige måten å bearbeide politisk informasjon. (Kalsens, 2019). Emberland og Dyrendal (2019) Forklarer motivert tenkning som en vanlig tanke og identitetsmessig selvforsvarsmekanisme. Når vi føler sterkt for noe har vi en tendens til å skape argumenter som passer til den konklusjonen som er ønskelig for oss, i stedet for å bygge rasjonelle og logiske konklusjoner basert på den informasjonen vi mottar. Enders et al forklarer retningsmotivert tenkning, eller «Motivated reasoning», som det heter på engelsk, som en underbevisst psykologisk mekanisme som gjør at individer bearbeider informasjon forskjellig og integrerer informasjon basert på deres pre-eksisterende tro, holdninger og føleøser (Enders et.al. 2018:851). Douglas et al. (2019) forklarer at folk benytter seg av motivert tenkning når de presenteres for informasjon som motsier deres predisposisjoner, og tolker ny informasjon på en slik måte at det ikke forstyrrer deres eksisterende verdenssyn (Douglas et.al.2019:12). Denne formen for tenkning, der en altså tar til seg informasjon ut fra et ønske om å bekrefte eget verdensbilde kan muligens bidra

til å predisponere noen mennesker for tro på konspirasjonsteorier. Dersom en person eksponeres foren konspirasjonsteori som er mer eller mindre i overensstemmelse med eksisterende verdensbilde vil denne personen gjennom motivert tenkning ha større sannsynlighet for å tro på konspirasjonen. Følgelig kan vi forvente av analysen at tro på konspirasjonsteorier som er politisert av politiske eliter vil være korrelert med politisk ståsted.

2.1.3 Konspirasjonsteoretiker

En konspirasjonsteoretiker kunne blitt definert som en person som tror på en konspirasjonsteori. Dette kan dog være lite hensiktsmessig da undersøkelser har vist at veldig mange vanlige borgere tror på minst én konspirasjonsteori. Oliver & Wood fant at 55% av de spurte trodde på minst én konspirasjonsteori. De teoriene som flest trodde på var en konspirasjonsteori om finanskrisen (25%) og den såkalte *birther-teorien* om at Obama ikke er født i USA (24%). Goertzel (1994) fant at hele 94% av de spurte i en undersøkelse utført blant innbyggere i New Jersey trodde på minst én av de 10 konspirasjonsteoriene i spørreundersøkelsen. Å definere en konspirasjonsteoretiker som en person som tror på en tilfeldig utvalgt konspirasjonsteori blir derfor en lite nyttig operasjonalisering (Smallpage et al. 2020). En konspirasjonsteoretiker kan referere til en person som tror på flere konspirasjonsteorier, men det blir da arbitrært hvor man setter grensen for hvor mange konspirasjonsteorier man må tro på for å kvalifisere som konspirasjonsteoretiker (Smallpage et al. 2020). Ettersom det finnes et stort spekter av aktive konspirasjonsteorier der ute, og mitt datasett kun inneholder spørsmål om tre av dem velger jeg derfor å heller se på konspirasjonsmentalitet som et «sekkemål» på tro på konspirasjonsteorier og definerer en konspirasjonsteoretiker som et individ som scorer høyt på konspirasjonsmentalitet, og som derfor har en høyere generell tendens til konspirasjonstenkning og en større tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier.

2.1.4 Konspirasjonsmentalitet

Konspirasjonsmentalitet er et sentralt begrep i denne oppgaven. Det er ikke umiddelbart klart hva dette begrepet betyr og hvordan man skal forstå det. I litteraturen benyttes en rekke lignende begreper om hverandre for å referere til ulike tolkninger av samme fenomen. En illustrasjon av dette problemet finner vi i Uscinski et al. 2017. De skriver: “conspiracy thinking, sometimes referred to as conspiratorial predispositions, conspiratorial thought, conspiracist ideation, conspiratorial thinking, conspiracy ideology, conspiracy mindset, or conspiratorial worldview.” (Uscinski et al. 2017: 7). Videre heter det at alle disse begrepene referer til et underliggende verdensbilde eller predisposisjon til å se hendelser og

omstendigheter som produktet av konspirasjoner (ibid). Også Douglas et al. (2019) kommenterer at det finnes mange ulike varianter av begrepet i litteraturen.

Hva skal vi kalle dette fenomenet på norsk, og hva betyr dette begrepet egentlig?

Det som går igjen i litteraturen når det refereres til «conspiracy mentality» eller «conspiracy predispositions» er at konspirasjonsmentalitet betegner en generell tilbøyelighet til konspirasjonstenkning og tro på konspirasjonsteorier, og at tro på spesifikke konspirasjonsteorier i stor grad er avhengig av et individs nivå av konspirasjonsmentalitet (Bruder et al. 2013). I fotsporene til Imhoff og Bruder har en lang rekke studier funnet at Konspirasjonsmentalitet-skalaen korrelerer sterkt med tro på et stort utvalg ulike konspirasjonsteorier og at konspirasjonsmentalitet derfor er en stabil prediktor for tro på spesifikke konspirasjonsteorier (Bruder et al. 2013; Dyrendal et al. 2017; Dyrendal 2019; Dyrendal et al. 2021)

Dyrendal og Emberland (2019) omtaler konspirasjonsmentalitet som et mål på en generell mistanke om at mektige krefter står bak ting som går galt, holder ting skjult og sammensverger seg i det skjulte. Dyrendal og Emberland (2019) skriver at dersom man scorer høyere på konspirasjonsmentalitet, er man mer tilbøyelig til å tro på spesifikke konspirasjonsteorier. Min tolkning er at ettersom høy score på konspirasjonsmentalitet svarer til større tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier, kan nivå av konspirasjonsmentalitet betraktes som et mål på hvor tilbøyelig en person er til å tro på konspirasjonsteorier. Jeg velger derfor å bruke begrepet konspirasjonsmentalitet, og i denne oppgaven blir det altså forstått som et mål på et individs generelle tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier og se verden i konspiratoriske termer.

En viktig distinksjon er at konspirasjonsmentalitet betegner den generelle tilbøyeligheten til tro på konspirasjonsteorier, ikke tro på spesifikke konspirasjonsteorier i seg selv (Thórisdóttir et al. 2020). Når vi senere i oppgaven skal se på hva som korrelerer med høyere grad av konspirasjonsmentalitet må en ha i bakhodet at dette ikke nødvendigvis er det samme som vil korrelere med tro på ulike spesifikke konspirasjonsteorier. Denne distinksjonen er nyttig og nødvendig for å kunne si noe om hvem som er mest tilbøyelig til å tro på konspirasjonsteorier på generell basis, noe som er vanskelig å gjøre dersom man kun baserer seg på å studere hvem som tror på ulike spesifikke konspirasjonsteorier, da dette i stor grad også vil være avhengig av andre individuelle forskjeller, som politisk ideologi. Dette er også grunnen til at mange forskere nå beveger seg vekk fra å studere tro på spesifikke konspirasjonsteorier og over på å

studere hva som kan forklare variasjonen i konspirasjonsmentalitet (Astapova et.al 2021; Uscinski et al. 2017).

Det er stadig usikkerhet rundt hva det å ha et høyt nivå av konspirasjonsmentalitet innebærer, og hvilke individuelle forskjeller som har sammenheng med høy grad av konspirasjonsmentalitet. Hva vil det si å score høyt på konspirasjonsmentalitet? Med andre ord, hva korrelerer med Konspirasjonsmentalitet? Dyrendal et al. (2021) er blant de som mener at fremtidig forskning må studere opprinnelsen og utviklingen av individuelle forskjeller i konspirasjonsmentalitet nærmere.

Min analyse ønsker å bidra til forståelse av hva som kjennetegner konspirasjonsmentalitet i en norsk kontekst.. For å finne ut hvem de norske konspirasjonsteoretikerne er benytter jeg en 5-punkts skala som måler konspirasjonsmentalitet som avhengig variabel, for på den måten å kunne studere hvilke politiske holdninger og sosiodemografiske faktorer som korrelerer med en høy grad av konspirasjonsmentalitet. Deretter benytter jeg konspirasjonsmentalitet som uavhengig variabel med tre ulike spesifikke konspirasjonsteorier som avhengig variabel. Formålet med dette er todelt. For det første å undersøke om konspirasjonsmentalitet er sterkt korrelert med tro på spesifikke konspirasjonsteorier og om dette gjelder for alle de tre spesifikke konspirasjonsteoriene i datasettet. Dette vil i så fall validere konspirasjonsmentalitet-skalaen som en stabil og signifikant prediktor for tro på konspirasjonsteorier også på norske data. For det andre benytter jeg konspirasjonsmentalitet som kontrollvariabel for å si noe om effekten av politisk plassering langs venstre-høyre-aksen, kontrollert for den generelle tilbøyeligheten til konspiratorisk tenkning og tro på konspirasjonsteorier. (Enders et al. 2018; Smallpage et al. 2020). Ved å benytte både konspirasjonsmentalitet og venstre-høyre-skalaen som uavhengig variabel vil en kunne se om det å ha en høy score på konspirasjonsmentalitet, eller det å ha en politisk preferanse i overenstemmelse med den spesifikke konspirasjonsteorien gir størst utslag.

2.1.5 Konspirasjonsteori

Hva er egentlig en konspirasjonsteori? De fleste av oss har nok assosiasjoner til begrepet konspirasjonsteori, og for mange går nok tankene raskt til teorier om at vaksiner inneholder skadelige stoffer, at jorden egentlig er flat, eller at terrorangrepet niende september 2001 i virkeligheten var en såkalt falsk flagg-operasjon. Dette er eksempler på kjente konspirasjonsteorier, men hva har de til felles? Hvilke kriterier må være på plass for at noe

med rette skal kunne kalles for en konspirasjonsteori? Douglas et al. (2019) definerer konspirasjonsteorier ut fra den funksjonen de har. Følgelig er konspirasjonsteorier forstått som et forsøk på å forklare den egentlige årsaken bak viktige sosiale og politiske hendelser. Dette gjøres ved å vise til et hemmelig komplott som involverer to eller flere mektige aktører. (Douglas et al. 2019:4) Krouwel et al. (2017) Forklarer konspirasjonsteorier som en sterk mistanke om at grupper av mektige individer er involvert i hemmelige aktiviteter for å oppnå hemmelige mål som ofte betraktes som ondskapsfulle. Denne definisjonen ligger tett opptil den som benyttes av van Prooijen et al. (2015) som beskriver konspirasjonsteorier som troen på at grupper av aktører møtes i hemmelighet for å oppnå et gjemt mål, som oppfattes som ondskapsfullt. De legger til at disse gruppene av hemmelige aktører gjerne består av mektige «andre» for eksempel politikere, næringslivstopper, forskere, eller er grupper av sosialt marginaliserte «andre» for eksempel jøder eller muslimer. Denne dikotomiske inndelingen i «gode» og «onde» aktører ligger tett opp til den dikotomien som er fremtredende i populistisk retorikk, der det ofte er et fokus på «det gode folket» mot de «onde elitene» (Mudde, 2004).

Dyrendal (2019) definerer konspirasjonsteorier som fortellinger om skjulte og bevisste handlinger, med fokus på at uønskede hendelser og utvikling ikke er tilfeldig, men et resultat av intensjons-drevet handling av ondskapsfulle aktører. Konspirasjonsteorier er altså teorier om hendelser der en tillegger hemmelige og ondskapsfulle aktører skylden for ting som har skjedd eller er i ferd med å skje (Dyrendal, 2019:188). Et eksempel på dette er konspirasjonsteorien om prinsesse Dianas død, der det hevdes at hennes dødsfall slett ikke var en tilfeldighet, en uheldig bilulykke, men noe som var planlagt og utført i hemmelighet av MI6. Av og til avdekkes virkelige konspirasjoner ved at det lekkes informasjon eller kommer frem uomtvistelig bevis. Eksempler på dette er Watergate-skandalen på 1970-tallet. Likevel er det ytterst sjeldent at konspirasjonsteoriene blir allment akseptert som sanne. Årsaken til dette er at de som legger frem konspirasjonsteoriene eller de som tror på dem som regel ikke kan vise til konkrete beviser. Mangelen på bevis blir i seg selv sett på som et bevis for at det foreligger en konspirasjon, og på den måten blir det både vanskelig å bekrefte og avkrefte konspirasjonsteorier.

2.2 Konspirasjonsteorier i Norge og Norden

Konspirasjonsteorier har også i Norge og de nordiske landene vært et fenomen over lang tid. Likevel er det flere som bemerker at det ser ut til at konspirasjonsteorier har blitt mer synlige og utbredt i Norge de senere årene. I den ferske boken *Conspiracy theories and the nordic*

countries (2021), der blant andre Asbjørn Dyrendal, Eirikur Bergmann og Hulda Thórisdóttir er bidragsytere, hevdes det at konspirasjonsteorier har fått et økt offentlig nærvær de siste 50 årene (Astapova et al. 2021:2). Det skisseres tre mulige årsaker til denne utviklingen. For det første trekkes det frem at det at til tross for at de nordiske landene lenge har nytt et høyt nivå av politisk og sosial tillitt, har heller ikke Norge og de andre nordiske landene blitt skånet for et «cultural backlash» (Norris & Inglehart 2019). Denne bevegelsen, som kan betegnes som en motreaksjon på en rask kulturell og økonomisk endring av samfunnet i retning av globalisme og multikulturalisme har sammenheng med økende høyrepopulisme, og kan samtidig tenkes å skape grobunn for konspirasjonsteorier om eliter, innvandrere og andre utgrupper (ibid).

For det andre fremheves det at innvandring til de nordiske landene har utfordret samfunnsstrukturen og gitt opphav til misnøye med og mistillit til myndighetene. For det tredje trekkes det frem at engelsk beherskes i stor grad av innbyggerne i de nordiske landene. Dermed blir konspirasjonsteorier tilgjengelige. Denne transatlantiske innflytelsen har gjort at vi både importerer konspirasjonsteorier, spesielt fra USA, men også andre land, og kan ha bidratt til å gjøre konspirasjonstenkning mer utbredt som en metode for å forstå samfunnet og forklare hendelser (Ibid). Samlet sett mener Astopova et al. (2021) at det er et tydelig mønster i de nordiske landene, der konspiratorisk tenkning og populistisk mobilisering er tett sammenknyttet.

2.3 Konspirasjonsteoriene i denne oppgaven

I den empiriske delen vil jeg analysere støtte til tre spesifikke konspirasjonsteorier. Det er nyttig for oppgaven å studere disse to da det ut fra teorien kan tenkes at sammenhengen mellom egen ideologi og tro på teorien er ulik for de tre teoriene.. Jeg vil nå gi en kort redegjørelse for hver av disse konspirasjonsteoriene.

2.3.1 Konspirasjonsteorien om muslimer

Den første av de tre konspirasjonsteoriene det ble stilt spørsmål om i datasettet fra Norsk medborgerpanel handler om muslimer. Spørsmålet er formulert som et utsagn som lyder: muslimer deltar i organisert, religiøst begrunnet løgn for å skjule plan om samfunnsvertagelse. Ulike varianter av denne konspirasjonsteorien er relativt utbredt i det norske samfunnet. En undersøkelse gjennomført av holocaust-senteret i 2016 og 2017 kartla nordmenns holdninger til jøder og muslimer. Rapporten viser at 39 prosent støtter at «Muslimer utgjør en trussel mot norsk kultur», og 31 prosent mener at «Muslimer ønsker å ta

over Europa». Denne påstanden om at muslimer ønsker å overta Europa er nært beslektet med utsagnet om at muslimer deltar i organisert, religiøst begrunnet løgn for å skjule plan om samfunnsvertagelse og gir en pekepinn på omtrent hvor utbredt en kan forvente at denne konspirasjonsteorien er i den norske befolkningen. (Hoffman & Moe (red.) 2017)

Det kollektive navnet på ulike avarter av teorien om at muslimer har en hemmelig plan om å ta over Europa er «Eurabia-teorien». Eivind Trædal, som har undersøkt konspirasjonsteoriens rolle på ytre høyre beskriver dette som konspirasjonsteori om islamisering av vesten, som man finner på flere nettsider som Document.no, Resett, og Human Rights Service, samt på ulike facebook-grupper og blogger på ytre høyre. I denne teorien sees ikke Islam som en religion, men som en organisert og farlig politisk ideologi. De liberale elitene, venstresida og spesielt arbeiderpartiet, sees på som medskyldige i islamiseringen av Vesten. (Trædal, 2018:35). Axelsen (2018) som undersøkte konspirasjonsteoriens rolle og utforming i organisasjonene Stopp islamiseringen av Norge og Den Nordiske Motstandsbevegelsen finner også at denne teorien og ulike avarter av den utgjør en viktig del av virkelighetsforståelsen i begge organisasjonene. I Tillegg til å være utbredt i organisasjoner på ytre høyre er Eurabia-teorien sentral i Anders Behring Breiviks manifest “2083: A European Declaration of Independence” (Kjos 2013). Også politikere fra Fremskrittspartiet har tidvis drevet med det Emberland (2019) betegner som «konspirasjonssnakk», der de henter til eller viser implisitt til denne konspirasjonsteorien. Det tydeligste eksempelet på dette er Sylvi Listhaugs omstridte facebook-innlegg om Arbeiderpartiet og terrorbekjempelse fra 2017 (Emberland 2019). En kan altså argumentere for at konspirasjonsteorien om muslimer er en *politisk konspirasjonsteori*. Enders definerer politiske konspirasjonsteorier som “those conspiracy theories that implicate or malign salient political figures and groups, or that are employed strategically by political actors for political ends” (Enders 2018: 850).

2.3.2 Konspirasjonsteorien om Israel og USA

Konspirasjonsteorien om Israel er formulert som et utsagn som lyder: amerikansk politikk er styrt av Israel. Denne konspirasjonsteorien er en avart av den kjente ZOG-teorien, eller «Zionist Occupational Government-teorien». Ifølge denne teorien styrer jøder i hemmelighet vestlige lands regjeringer. Teorien slekter på andre antisemittiske konspirasjonsteorier som har eksistert i århundrer. ZOG-teorien er mest utbredt i tradisjonelle nazistiske og nynazistiske miljøer (Fangen 2012). Om holdninger til jøder heter det i rapporten fra

Holocaust-senteret (Hoffman & Moe 2017) at resultatene viser at det i 2017 fortsatt finnes stereotypiske forestillinger om jøder i det norske samfunnet, men at disse er mindre utbredt enn i 2011. I likhet med konspirasjonsteorien om muslimer tolker jeg konspirasjonsteorien om Israel og USA som en politisk konspirasjonsteori.

2.3.3 Konspirasjonsteorien om Diana

Etter Prinsesse Dianas tragiske død søndag 31. august 1997 tok det ikke lang tid før konspirasjonsteoriene omkring ulykken begynte å spre seg. Noen av de mer sannsynlige og jordnære spekulasjonene involverte muligheten for at sjåføren kan ha vært beruset, eller at paparazzoene jaget limousinen på en slik måte at sjåføren måtte kjøre raskere for å komme unna. De mer usannsynlige og konspiratoriske forklaringene lot heller ikke vente på seg og de to vanligste går ut på at Diana iscenesatte sin egen død slik at Dodi Fayed kunne trekke seg tilbake og isolere seg. Den andre hevder at britisk etterretning var involvert i å planlegge ulykken og ta livet av Diana (Douglas & Sutton 2008). Det er den siste teorien som ble spurt om i datasettet til Norsk medborgerpanel, der respondentene ble bedt om å svare på hvor enige de var i følgende påstand: prinsesse Diana ble myrdet av britisk etterretningstjeneste. I motsetning til de to foregående konspirasjonsteoriene tolker jeg ikke konspirasjonsteorien om prinsesse Dianas død som en politisk konspirasjonsteori.

2.4 Tre overordnede motiver for tro på konspirasjonsteorier

Vanlige forklaringer på hvorfor noen mennesker tror på konspirasjonsteorier inkluderer tre grunnmotiver: epistemologiske, eksistensielle og sosiale. Den epistemologiske dimensjonen handler om menneskers behov for å forstå og forklare det som skjer rundt dem og hva som foregår (Dyrendal 2019). Ifølge Douglas et al (2019) finnes det bevis på at konspirasjonsteorier appellerer mer til individer som søker nøyaktighet og mening, men som muligens mangler de kognitive ferdighetene eller opplever andre problemer som forhindrer dem fra å finne nøyaktighet og mening via mer rasjonelle metoder, og derfor søker seg til konspiratoriske forklaringer. Dyrendal argumenterer for at denne jakten på forståelse og mening også kan relateres til den eksistensielle dimensjonen. En følelse av at vi forstår eller har en forklaring på hva som skjer kan gi en slags eksistensiell trygghet og relativ kontroll. Dette epistemologiske og eksistensielle behovet for forklaringer og kontroll blir viktigere i kaotiske eller usikre omstendigheter og tider (Dyrendal 2019). Ifølge Douglas et al (2019) kan folk vende seg til konspirasjonsteorier når de føler at deres eksistensielle behov er truet. Den sosiale dimensjonen relateres til hvordan konspirasjonsteorier blir til og formidlet i sosiale prosesser. Konspirasjonsteorier kan bidra til å skape og vedlikeholde selvbilder og

gruppetilhørighet, for eksempel ved å overdrive forskjeller mellom in-gruppen og ut-gruppen. Konspirasjonsteorier presenterer gjerne verden som delt mellom gode og onde aktører, og fungerer ofte til å sverte eller legge skylden for uheldige hendelser på medlemmer av ut-gruppen, det være seg korrupte politikere, globalister, muslimer, jøder eller Bill Gates. Douglas et al. (2019) supplerer ved å foreslå at konspirasjonsteorier kan gjøre at folk føler at de er i besittelse av sjelden og viktig informasjon som andre ikke har, hvilket kan gjøre at de føler seg spesielle og styrke deres selvtillit.

2.5 Hva korrelerer med konspirasjonsmentalitet i tidligere empiriske studier?

Vi har nå sett at tro på konspirasjonsteorier kan forklares abstrakt ut fra tre overordnede motiver; epistemologiske, eksistensielle og sosiale. Jeg vil i det følgende forsøke å konkretisere hvilke kjennetegn og holdninger tidligere forskning peker ut som relevant for å forklare den individuelle variansen i konspirasjonsmentalitet og tro på ulike konspirasjonsteorier. Variablene i min analyse er valgt ut med bakgrunn i denne forskningen, samtidig som datasettet har lagt begrensinger for hvilke ulike faktorer det er mulig å analysere. Den følgende gjennomgangen må derfor ikke sees som en uttømmende oversikt over alle de holdninger og sosiodemografiske faktorer som knyttes til konspirasjonsmentalitet i litteraturen.

På samme måte som forskjellige personer stemmer på ulike partier og fordeler seg langs det ideologiske spekteret fra venstre til høyre, kan en se for seg at ulike personer fordeler seg utover et kontinuum fra lite konspirasjonstroende til veldig konspirasjonstroende, fra lav tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier, til høy tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier. Altså kan man studere hvem som scorer høyt på konspirasjonsmentalitet og derfor har større tendens til konspiratorisk tenkning og større tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier. Det er utført mange studier internasjonalt som identifiserer karakteristikk og holdninger som forklarer variansen i tro på spesifikke konspirasjonsteorier og/eller en generell tendens til konspiratorisk tenkning (Walter & Drochon 2020), det som i denne oppgaven blir kalt konspirasjonsmentalitet.

Det er viktig å presisere at retningen på korrelasjonen mellom variablene i mange tilfeller ikke er endelig avklart i litteraturen. I noen studier betraktes for eksempel evalueringer av det politiske systemet som noe som er med på å forklare variansen i tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier, hvilket plasserer slike evalueringer foran konspirasjonsmentalitet i årsakskjeden (Drochon 2018; Walter & Drochon 2020). Andre, som forstår

konspirasjonsmentalitet mer som et psykologisk trekk som utvikles tidlig i livet enn et generelt mål på tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier, vil hevde at økt tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier fører til mer negative evalueringer av myndigheter og demokratiet (Jolley & Douglas 2014; Ardèvol-Abreu et al. 2020). Jolley & Douglas fant for eksempel i et eksperiment at folk som ble eksponert for konspirasjonsteorier om myndighetene fikk et mer negativt syn på myndighetene enn kontrollgruppen som ikke ble eksponert for slike konspirasjonsteorier. Hugo Drochon (2018) hever på sin side at det ikke er konspirasjonsteorier som fører til brudd med demokratiet, men at det er brudd med demokratiet som fører til tro på konspirasjonsteorier. Målet med mine analyser er ikke å etablere noen sikker kausalitet, men å se om jeg finner de samme korrelasjonene som i tidligere forskning også på norske data.

Jeg velger også å inkludere funn og litteratur der det er forsket på hva som øker sannsynligheten for å tro på spesifikke konspirasjonsteorier, ikke bare studier der det er forsket på konspirasjonsmentalitet eller konspiratorisk tenkning. Dette bygger på min forståelse av konspirasjonsmentalitet som et generelt mål på tilbøyeligheten til å tenke i konspiratoriske termer. I noen tilfeller vil det være logisk at det som bidrar til å forklare variansen i tro på ulike spesifikke konspirasjonsteorier også kan tenkes å bidra til å forklare variansen i den generelle tilbøyeligheten til tro på konspirasjonsteorier. En skal like vel være klar over at dette ikke er helt uproblematisk, da noen vil hevde at konspirasjonsmentalitet og tro på konspirasjonsteorier vil ha ulike korrelasjoner med variabler som måler sosiodemografiske og politiske forhold (se for eksempel Smallpage et al. 2020). Dette er spesielt viktig når det gjelder politisk ideologi og plassering langs venstre-høyre-aksen, da en kan forente at dette kan ha én effekt på konspirasjonsmentalitet, altså den generelle tilbøyeligheten til tro på konspirasjonsteorier og en annen effekt på spesifikke konspirasjonsteorier som kan ha politisk slagside eller omhandle høyt politiserte temaer eller ut-grupper.

2.5.1 Utdanning

Flere tidligere studier har funnet en sammenheng mellom utdanning og tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier (Oliver & Wood 2014; Uscinski & Parent 2014; Enders et al. 2018; Drochon 2018; Dyrendal et al. 2017 m.fl.) Dyrendal et al. (2017) skriver: «Level of education seems to weakly predict lower conspiracy beliefs» (Dyrendal et al. 2017: 79).

Det er flere mulige årsaker til denne sammenhengen. Høyere utdanning kan gi individer et sett av kognitive ferdigheter, som gjør de mindre tilbøyelige til å tro på konspirasjonsteorier. For eksempel har Swami et al. (2014) funnet at høyere nivåer av analytisk tenkning korrelerer negativt med konspirasjonstenkning, og Craft et al. (2017) fant at evnen til å lese og forstå nyheter senket tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier, selv i de tilfellene konspirasjonsteorien var i overensstemmelse med individets politiske preferanse. Retningen på korrelasjonen mellom utdanning og konspirasjonsmentalitet er like vel usikker (Smallpage et al. 2020). På den ene siden er det mulig at de med høyere utdanning forstår seg bedre på politikk, har høyere nivåer av analytisk tenkning, og derfor er mindre tilbøyelige til å tro på konspirasjonsteorier. På den andre siden er det også mulig at folk med høyt nivå av konspirasjonsmentalitet har mistillit til akademikere, forskere og en preferanse for ikke-vitenskapelig informasjon (Lewandowski et al. 2013) og derfor ikke søker seg til høyere utdanning. Uavhengig av kausalitet er det interessant å undersøke hvor vidt nivå av utdanning korrelerer med konspirasjonsmentalitet også på norske data.

2.5.2 Kjønn og alder

Noen studier kan vise til resultater der kjønn har betydning for nivå av konspirasjonsmentalitet. Dette har ført til at Swami foreslår at kjønn åpenbart er en faktor som krever videre forskning. (Dyrendal et al. 2017). I en rykende fersk undersøkelse utført på studenter ved NTNU finner Dyrendal et al. (2021) at menn rapporterte noe høyere score på konspirasjonsmentalitet enn kvinner, men også at det ikke var noen betydelig forskjell mellom menn og kvinner når det gjaldt tro på spesifikke konspirasjonsteorier. De konkluderer derfor med at kjønnsforskjeller er noe som krever videre forskning. (Dyrendal et al. 2021). Også Galliford & Furnham (2017) fant i sine resultater at med hensyn til kjønn hadde menn høyere sannsynlighet for å tro på både medisinske og politiske konspirasjonsteorier. Jeg ønsker derfor å undersøke hvilken rolle kjønn spiller for nivå av konspirasjonsmentalitet i de norske dataene, med en forventning om at det å være mann kommer til å korrelere positivt med høyere konspirasjonsmentalitet. Om betydningen av alder finner Galliford & Furnham (2017) at yngre mennesker var mer tilbøyelige til å støtte konspirasjonsteorier enn eldre, og forklarer dette med at yngre mennesker har større sannsynlighet for å bli eksponert for konspirasjonsteorier. Smallpage et al. (2020) foreslår på en annen side at eldre mennesker kan være mer tilbøyelige for konspirasjonsteorier på nettet fordi de er mindre kompetente i bruk av internett og sosiale medier. Det er derfor vanskelig å ha noen ensrettet prior om effekten av alder på konspirasjonsmentalitet og tro på ulike konspirasjonsteorier. I rapporten fra

holocaust-senteret heter det at for både antisemittiske og muslimfiendtlige holdninger er forekomsten høyere blant menn enn blant kvinner, blant eldre enn blant yngre og blant personer med lav utdanning enn blant personer med høy utdanning. Dette støtter opp om hypotesene om at den generelle tendensen til tro på konspirasjonsteorier vil vise seg å være korrelert med kjønn, utdanning og alder.

2.5.3 Tillit

Flere studier har slått fast at tro på konspirasjonsteorier er relatert til både lavt nivå av personlig tillit, og lavt nivå av politisk tillit. (Swami et al. 2010; Uscinski, Parent 2014; Miller et al. 2016; Smallpage et al. 2020). Også Dyrendal og Emberland (2019) fremholder at tillitt er assosiert med konspirasjonstenkning og hevder at når graden av tillit i samfunnet minsker, øker tilbøyeligheten til konspirasjonstenkning. Det forventes derfor at tillitt også i mine analyser vil vise seg å korrelere både med konspirasjonsmentalitet, altså den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier, og med tro på de tre spesifikke konspirasjonsteoriene i datasettet.

2.5.4 Forståelse, innflytelse, og misnøye med det politiske systemet

En rekke tidligere forskning peker på at tro på konspirasjonsteorier og grad av konspirasjonsmentalitet korrelerer med ekskludering fra, og negative evalueringer av, det politiske systemet. Enders (2019) hevder at konspiratorisk tenkning er sterkt assosiert med skepsis til at hvem man stemmer på egentlig betyr noe, og misnøye med demokratiet. Enders påpeker også at man her er usikker på korrelasjonens retning. Gjør misnøye med demokratiet at man er mer tilbøyelig til å akseptere konspiratoriske forklaringer, eller blir man mer misfornøyd med demokratiet og styresmaktene av å bli eksponert for konspirasjonsteorier? Douglas et al. (2019) skriver at tro på konspirasjonsteorier er korrelert med fremmedgjøring fra det politiske systemet samt anomi - en følelse av mangel på forståelse og kontroll. Dette peker altså både på at negative evalueringer av det politiske systemet, en mangel på forståelse og en mangel på innflytelse bør korrelere med en større tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier. Uscinski & Parent (2014) forklarer at konspirasjonsteorier er en måte å forklare hendelser som er vanskelige å forstå for folk som føler seg maktesløse eller vanskeligstilte og får støtte av Oliver & Wood (2014) som hevder at konspirasjonstenkning er vanligere blant de sosialt vanskeligstilte. I en stor internasjonal studie finner Walter and Drochon (2020) at individers tilbøyelighet til konspirasjonstenkning er spesielt avhengig av deres holdninger til det politiske systemet, og de foreslår at folk som ikke føler seg representert av det politiske systemet, eller som helt og holdent avviser det politiske systemet

har større generell tilbøyelighet til tro på konspirasjonsteorier. Jeg ønsker derfor å undersøke om politisk innflytelse, forståelse av politikk, misnøye med regjeringen og misnøye med demokratiet korrelerer positivt med konspirasjonsmentalitet.

2.5.5 Ideologi og plassering langs venstre-høyre-skalaen

“Anyone who contemplates the relationship between conspiracy theories and politics will soon wonder if and how they are related to ideological leanings, in particular whether they are more prominent on the left or on the right.» (Thórisdóttir et al. 2020).

Flere forskere har sett på utbredelsen av konspirasjonsteorier i det amerikanske og internasjonale samfunnet og forsøkt å finne ut hvordan konspirasjonsmentalitet og tro på konspirasjonsteorier er fordelt i samfunnet. En del forskning (Oliver & Wood 2014; Uscinski & Parent 2014; Uscinski et al. 2016; Smallpage et al. 2020) har funnet at det tilsynelatende ikke er noen stor forskjell mellom folk på høyre og venstresiden i deres generelle tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier, tvert imot, at konspirasjonstenkning og tro på konspirasjonsteorier er relativt jevnt fordelt i befolkningen og langs det politiske spekteret. For eksempel skriver Smallpage et al. (2020) at “U.S. polling shows that conspiracy thinking is even between the two major parties and across political ideologies” (Smallpage et al. 2020:267).

Like vel har det det siste tiåret blitt publisert en lang rekke studier (Sunstein & Vermule 2009; Bruder et.al. 2013; Miller et al. 2016; Galliford & Furnham, 2017; Fourquet & Dubrulle 2017; Lamberty et.al 2018; Dyrendal 2019; Van der Linden et.al. 2020; Thórisdóttir et.al. 2020) der resultatene tyder på at det i det amerikanske samfunnet og en rekke andre vestlige demokratier er en ikke ubetydelig, ideologisk asymmetri både i grad av konspirasjonsmentalitet og tro på spesifikke konspirasjonsteorier (Van der Linden et al. 2020). Funnene tyder på at konservative velgere og velgere på høyresiden, spesielt de på ytre høyre, har større tilbøyelighet til tro på spesifikke konspirasjonsteorier og har et mer konspiratorisk verdenssyn. Denne tolkningen av tidligere forskning støttes i en omfattende og interdisiplinær gjennomgang av litteraturen om konspirasjonsteorier (Douglas et al. 2019) der forfatterne hevder at det eksisterer en sterk oppfatning både innenfor og utenfor academia om at konservative er mer tilbøyelige til tro på konspirasjonsteorier enn liberale. «There exists a strong assumption both within and outside academia that there is evidence for conservatives being more prone to conspiracy theories than liberals.» (Douglas et al. 2019: 11)

Forskning på konspirasjonsteorier og ideologi har altså funnet sprikende resultater når det kommer til hvor vidt tro på konspirasjonsteorier er mer uttalt på venstre eller høyresiden. Thórisdóttir et al. (2020) skriver at det ser ut til å avhenge av den nasjonale konteksten, hvordan ideologi blir målt og hvor vidt man måler tro på konspirasjonsteorier ut fra tro på spesifikke teorier eller som en generell tilbøyelighet. De konkluderer med at den beste generaliseringen vi kan gjøre foreløpig er at tro på konspirasjonsteorier er mer utbredt i de politiske ytterpunktene, og antakeligvis enda mer på høyresiden enn på venstresiden. “The best generalization we can make to date is that conspiracy beliefs are more common on the political extremes, and probably even more so on the right compared to the left”. (Thórisdóttir et al. 2020)

Denne antakelsen har ført til at mange som studerer konspirasjonsmentalitet og tro på konspirasjonsteorier har en forventning om å finne en ideologisk asymmetri, noe som reflekteres i hypotesene og forskningsspørsmålene. For eksempel skriver Walter & Drochon (2020) at de forventer at folks tilbøyelighet til konspiratorisk tenkning er avhengig av deres ideologiske posisjon, og at de forventer at jo mer folk ser seg selv som plassert mot høyre på det politiske spekteret, jo høyere vil deres tilbøyelighet til konspiratorisk tenkning være. Dyrendal et al. (2019) har en lignende forventning og skriver at de forventet at ytre høyre generelt ville score høyere på både det generelle målet på tro på konspirasjonsteorier og på spesifikke konspirasjonsteorier. «We expected that the far right would generally score higher on both dominance and on the “conspiracy stereotype”-related questions about minorities. We expected further that they would score highest on both the general measure of conspiracy belief and the particular theories.» (Dyrendal et.al. 2017:78)

Interessant nok ble det i en studie av Krouwel et al. 2017 funnet at i Sverige er hangen til tro på konspirasjonsteorier sterkere på venstresiden enn på høyresiden, selv om både høyre- og venstre-ekstreme er mer tilbøyelige til konspirasjonsteorier enn moderate. “we find that in the Swedish case, individuals on the left are more likely to believe in conspiracies than those on the right” (Krouwel et al. 2017:448). Studien benytter en 5-punkts konspirasjonsmentalitetsskala, og en 11-punkts venstre-høyre-skala, i likhet med det som benyttes i min analyse. I Sverige ser det altså ut til at venstreekstreme er mer tilbøyelige til å tro på konspirasjonsteorier enn de på høyresiden. Det blir derfor interessant å se om resultatene på norske data fra same år som den svenske studien viser det samme, eller om nordmenn på ytre

høyre i større grad enn nordmenn på ytre venstre er tilbøyelige til å tro på konspirasjonsteorier, slik majoriteten av den internasjonale forskningen skulle tilsi.

I tillegg til at en rekke internasjonale studier har funnet at konspirasjonsmentalitet er mer utbredt på høyresiden av det ideologiske spekteret, har en rekke andre studier altså funnet at konspirasjonsmentalitet, forstått som den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier er mer utbredt i ytterpunktene av det politiske spekteret, ikke bare på høyresiden, men også på venstresiden (Thórisdóttir et al. 2020; van Prooijen et al. 2015). Estimaten til van Prooijen et al. (2015) viser at de politiske ekstremene, på både venstre og høyresiden, er mer tilbøyelige til tro på konspirasjonsteorier.

Dyrendal og Emberland (2019) foreslår at forbindelsene mellom ekstremisme og konspirasjonsmentalitet delvis kan forklares med likhetstrekk i tenkemåte. Fellestrekkene som går igjen både innen konspirasjonstenkning og ekstremistisk tenkning inkluderer et apokalyptisk syn på samfunnsutviklingen, mistro, og en dualistisk inndeling av verden i vener og fiender, in-grupper og ut-grupper, det gode folket og de korruperte elitene. Dette er en dualistisk tankemåte som også kjennetegner populistisk retorikk og tankemåte (Bergman 2020). Forbindelsen mellom konspirasjonsteorier og ekstremisme kan også delvis forklares ved at konspirasjonsteoriene kan tilfredsstille viktige forklaringsbehov for individer med ytterliggende meninger og marginale oppfatninger.

Basert på dette forventes det derfor at en rekke sosiodemografiske variabler, ulike evalueringer av demokratiet og styresettet, samt, ikke minst, plassering langs venstre-høyre-aksen vil korrelere med konspirasjonsmentalitet. Hva angår plassering langs venstre-høyre-aksen forventes det at analysen enten vil avsløre en asymmetri, der konspirasjonsmentalitet korrelerer med plassering lenger til høyre (van der Linden et al. 2020 m.fl.) Eller en u-formet kurve, der konspirasjonsmentalitet korrelerer med plassering i de politiske ytterpunktene på både vestre- og høyresiden (van Prooijen 2015 m.fl.).

2.6 Hva kan forklare tro på ulike spesifikke konspirasjonsteorier?

Hittil har vi sett at litteraturen og funn i tidligere forskning peker på at demografiske variabler som kjønn og utdanning, negative evalueringer av styresett og myndigheter, samt plassering langs venstre-høyre-aksen og politisk ekstremisme kan være med på å forklare variansen i konspirasjonsmentalitet, altså den generelle tilbøyeligheten til tro på konspirasjonsteorier.

Selv om vi nå har et klarere bilde av hvem som forventes å score høyere på konspirasjonsmentalitet kan vi ikke sette et likhetstegn mellom dette og hvem som forventes å score høyt på tro på spesifikke konspirasjonsteorier. Det er ikke gitt at det som korrelerer med konspirasjonsmentalitet også korrelerer med tro på ulike spesifikke konspirasjonsteorier, og det er heller ikke gitt at plassering langs venstre-høyre-aksen vil ha samme effekt på tro på spesifikke konspirasjonsteorier som på den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier. Jeg vil derfor i det følgende redegjøre for hva litteraturen og tidligere forskning peker på som de viktigste prediktorene for tro på *ulike spesifikke konspirasjonsteorier*.

2.6.1 Konspirasjonsmentalitet som prediktor

Tidligere i teorikapittelet definerte jeg konspirasjonsmentalitet som en generell tendens til å se verden i konspiratoriske termer og et mål på en generell tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier. Imhoff & Bruder (2013) konkluderer med at hvor vidt et individ støtter opp om en spesifikk konspirasjonsteori i stor grad avhenger av deres predisposisjon for konspiratorisk tenkning og at denne typen konspirasjonsmentalitet utgjør en generalisert politisk holdning i seg selv. Poenget er at konspirasjonsmentalitet sees som en egen dimensjon, en generalisert politisk holdning separat fra politisk ideologi, som måler et individs generelle tendens til å se verden i konspiratoriske termer og tolke hendelser og informasjon på et konspiratorisk vis. Individer kan ha ulik grad av konspirasjonsmentale, og dermed ulik tilbøyelighet til å tro på spesifikke konspirasjonsteorier. I fotsporene til Imhoff & Bruder har ulike varianter av konspirasjonsmentalitet-skalaen, eller skalaer som måler en underliggende predisponering for konspirasjonstenkning i en rekke ulike studier blitt validert som en stabil og sikker prediktor for tro på ulike spesifikke konspirasjonsteorier (Bruder et al. 2013; Dyrendal et al. 2017; Dyrendal 2019; Dyrendal et al. 2021)

2.6.2 Politisk preferanse som prediktor

I tillegg til grad av konspirasjonsmentalitet er det særlig en annen prediktor som i litteraturen antas å ha stor betydning for hvor vidt et individ tror på en spesifikk konspirasjonsteori eller ikke, og det er individets politiske ideologi og plassering på venstre-høyre-skalaen (Oliver & Wood 2014; Uscinski et al. 2016; Enders et al 2018; Smallpage et al. 2020; Hearth & Graether 2018). Årsaken til dette er at mange konspirasjonsteorier har en politisk slagside. “Conspiracy theories often have a partisan bent, so one of the strongest predictors of belief in specific conspiracy theories is political orientation” (Heart, Graether, 2018).

Mange konspirasjonsteorier retter seg mot politiske motstandere eller mot grupper som kan betraktes som ut-grupper. Følgelig overlapper noe av budskapet i konspirasjonsteorier ofte med politiske holdninger eller politiske bevegelser. Et eksempel på dette i norsk kontekst er innvandringsmotstand. Flere politiske partier på høyresiden i norsk politikk har som kjernesak å redusere og begrense innvandringen, spesielt innvandring fra muslimske land. (må ha en referanse her). Samtidig finnes det mange konspirasjonsteorier om innvandrere og etniske minoriteter. En av de kanskje mest utbredte og synlige konspirasjonsteoriene i Norge i dag er Eurabia-teorien, som handler om nettopp muslimsk innvandring til Europa. Ettersom at konspirasjonsteorier ofte har en slik politisk retning, er det grunn til å tro at hvor man selv står politisk har betydning for hvor godt den enkelte teorien resonnerer med vårt eksisterende verdenssyn og forståelse. Motivert tenkning er den underbevisste tendensen til at vi aksepterer informasjon som bekrefter vår eksisterende kunnskap eller stemmer overens med eksisterende verdensbilde. Følgelig er det all grunn til å forvente at dette også spiller en rolle for om vi avviser eller aksepterer ulike konspirasjonsteorier. En av de sterkeste predikatorene for tro på spesifikke konspirasjonsteorier er derfor politisk preferanse (Miller et al. 2016; Uscinski et al. 2016; Enders et al 2018; Smallpage et al. 2020; Hearth & Graether 2018).

Dyrendal argumenterer for at tro på spesifikke konspirasjonsteorier burde variere etter partiidentifikasjon og at individer vil være mer tilbøyelige til å tro på konspirasjonsteorier som er konsistente med forutgående politiske holdninger (Dyrendal, 2019:189). Smallpage et.al. (2017) finner at konspirasjonsteorier ofte følger konturene av partipolitiske stridsspørsmål, hvilket i noen tilfeller innebærer at troen på konspirasjonsteorier i størst grad må tilskrives «partisan motivated reasoning», altså motivert tenkning av folk med sterk partiidentifikasjon (Smallpage et.al. 2017:4).

2.6.3 Både konspirasjonsmentalitet og politisk preferanse?

«Beliefs in a variety of specific conspiracy theories are simultaneously, but differentially, the product of both a general tendency toward conspiratorial thinking and left/right political orientations» (Enders et al. 2018)

Både Uscinski et.al (2016) og Enders et.al (2018) har publisert studier hvor de tester effekten av disse to dimensjonene, konspirasjonsmentalitet eller konspirasjonstenkning og politisk preferanse, på tro på spesifikke konspirasjonsteorier. I begge studiene konkluderes det med at både en generalisert konspirasjonsmentalitet og politisk preferanse kan være med på å

forklare variasjonen i tro på konspirasjonsteorier. Uscinski et al (2018) kaller det for «partisan predispositions» og «conspiratorial predispositions». Begge studier finner altså at tro på konspirasjonsteorier både kan være et resultat av politisk preferanse gjennom motivert tenkning, og konspirasjonsmentalitet. Edelson et al. (2017) finner at det samme gjelder for tro på valgfusk, og hevder at hvor vidt man tror på anklager om valgfusk både er en konsekvens av underliggende konspiratorisk tenkning og “partisan motivated reasoning”. Partisan motivated reasoning sikter her til effekten av politisk preferanse på tolkningen av ny informasjon. Tidligere i teorikapittelet ble motivert tenkning forklart som tendensen til å tolke informasjon i på en slik måte at det passer inn med eksisterende overbevisninger og verdenssyn. Gjennom det Edelson et al. kaller «partisan motivated reasoning» tolker man altså informasjon på en slik måte at det er i overensstemmelse med verdensbildet som samsvarer med politisk overbevisning. Dette fører til at politisk preferanse påvirker sannsynligheten for å akseptere eller avfeie en konspirasjonsteori eller en anklage om valgfusk. Dersom konspirasjonsteorien er rettet mot en politisk motstander eller ut-gruppe, og i tråd med egen politisk ideologi vil sannsynligheten for å akseptere teorien øke.

2.7 Oppsummering

Det er altså mye tidligere forskning som har identifisert korrelasjoner med sosiodemografiske variabler, og korrelasjoner mellom konspirasjonstenkning og ulike evalueringer og holdninger til det politiske systemet. Disse forventningene uttrykkes i H1-H6. Hva angår ideologi og plassering langs venstre-høyre-aksen er det mye som tyder på at politisk ståsted har betydning både for den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier, det jeg i denne oppgaven har kalt konspirasjonsmentalitet, og for hvilke spesifikke konspirasjonsteorier et individ vil være tilbøyelig til å tro på. Den den første forventningen er at plassering lengere til høyere vil svare med større generell tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier (Douglas et al. 2019; Walter & Drochon 2020, Dyrendal et al. 2017). Denne forventningen er uttrykt i hypotese H7. Videre skaper funnene til van Prooijen et al. (2015) og Thórisdóttir et al. (2020) en forventning om at den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier vil være større i de politiske ytterpunktene på både venstre og høyresiden, uttrykt i H8. Til slutt skaper funnene til Oliver & Wood (2014) Uscinski & Parent (2014), Uscinski et al (2016), Smallpage et al. (2020) m.fl. en forventning om at den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier vil være jevnt fordelt langs det ideologiske spekteret, men at plassering langs venstre-høyre-skalaen vil ha betydning for *hvilke spesifikke konspirasjonsteorier* man tror på. Disse forventningene er formulert som hypotese H9 og H10.

2.8 Hypoteser

H1: Høyere utdanning er negativt korrelert med konspirasjonsmentalitet. Konspirasjonsmentalitet er mer utbredt blant de uten høyere utdanning.

H2: Menn har høyere nivåer av konspirasjonsmentalitet enn kvinner

H3: Alder har betydning for nivå av konspirasjonsmentalitet

H4: Konspirasjonsmentalitet har sammenheng med en opplevelse av liten innflytelse på og forståelse for det politiske systemet.

H5: Misnøye med regjeringen er korrelert med høyere nivå av konspirasjonsmentalitet

H6: Misnøye med demokratiet er korrelert med høyere nivå av konspirasjonsmentalitet

H7: Konspirasjonsmentalitet er mer utbredt blant høyrevridde og konservative velgere enn venstrevridde og sentrumsorienterte velgere

H8: Konspirasjonsmentalitet er mer utbredt i de politiske ytterpunktene.

H9: Tro på spesifikke konspirasjonsteorier kan predikeres ut fra nivå av konspirasjonsmentalitet.

H10: Tro på spesifikke konspirasjonsteorier kan predikeres ut fra politisk preferanse og forklares gjennom mekanismer som retningsmotivert tenkning.

3. Metode

I den følgende seksjonen vil jeg gjøre rede for datasettet, operasjonalisering og koding av de avhengige og uavhengige variablene og diskutere reliabilitet og validitet. Jeg vil deretter redegjøre kort for multippel regresjonsanalyse og presentere jeg regresjonsdiagnostikk for de ulike modellene. Til slutt vil jeg drøfte svakheter ved designet, herunder korrelasjon og kausalitet samt mulige utelatte variabler.

3.2 Datasettet

De data som er benyttet her er hentet fra ”Norsk medborgerpanel runde 8, 2017”.

Undersøkelsen er finansiert av Universitetet i Bergen og Uni Rokkansenteret. Data i anonymisert form er stilt til disposisjon av ideas2evidence for Norsk medborgerpanel, Universitetet i Bergen gjennom NSD - Norsk senter for forskningsdata AS. Verken ideas2evidence, Norsk medborgerpanel, Universitetet i Bergen, Uni Rokkansenteret eller NSD er ansvarlig for analysen av dataene, eller de tolkninger som er gjort her.

3.3 Avhengige variabler

Konspirasjonsmentalitet

Den avhengige variabelen Konspirasjonsmentalitet er en 5-punkts skala bestående av 5 variabler fra datasettet. Skalaen består av følgende variabler:

- **R8konsp_1** - Hvor sannsynlig er påstand: skjer mange viktige ting i verden som vanlige borgere ikke blir informert om.
- **R8konsp_2** - Hvor sannsynlig er påstand: politikere forteller ikke de virkelige motivene bak beslutningene sine.
- **R8konsp_3** - Hvor sannsynlig er påstand: myndigheter overvåker alle borgerne.
- **R8konsp_4** - Hvor sannsynlig er påstand: hendelser tilsynelatende uten forbindelser ofte resultat av hemmelige aktiviteter.
- **R8konsp_5** - Hvor sannsynlig er påstand: finnes hemmelige organisasjoner med innflytelse på politiske beslutninger.

Svaralternativene for hvert spørsmål går fra 1-11, der 1 angir 0% sannsynlig og 11 angir 100% sannsynlig at påstanden stemmer. Skalaen er altså satt sammen av påstander om hvordan verden fungerer, som er designet for å måle respondentenes tilbøyelighet til konspiratorisk tenkning. For å teste om variablene egner seg til å settes sammen til en skala benytter jeg først en enkel korrelasjonsanalyse (Pearsons R). Her er man ute etter verdier på mellom 0,3-0,6 (Ringdal, 2018: 359). Resultatet er tilfredsstillende og jeg går videre med å kjøre en faktoranalyse av variablene for å passe på at retained factors er 1, hvilket betegner at skalaen er endimensjonell. Til slutt tester jeg Chronbachs alpha. Chronbachs alpha er kan fortelle oss noe om i hvilken grad den aktuelle indeksen kan sies å gi et generaliserbart måleresultat (Skog, 2015:97). En tommelfingerregel er at en ønsker en reliabilitetskoeffisient med verdi på over 0,7. I tilfellet med konspirasjonsmentalitet-skalaen får jeg en reliabilitetskoeffisient på 0,82. Jeg konkluderer derfor med at resultatet av testene er tilfredsstillende og konstruerer skalaen. Denne indikatoren er nå en 5-punkts skala som måler konspirasjonsmentalitet fra 1-11. Også tidligere empiriske studier har benyttet en lignende 5-punkts skala for å måle konspirasjonsmentalitet. Bruder et al. (2013) benytter en nærmest identisk skala i sin studie fra 2013. Konspirasjonsmentalitet-skalaen som benyttes av Bruder et al (2013) består av følgende fem utsagn:

- I think that many very important things happen in the world, which the public is never informed about.

- I think that politicians usually do not tell us the true motives for their decisions.
- I think that government agencies closely monitor all citizens.
- I think that events which superficially seem to lack a connection are often the result of secret activities.
- I think that there are secret organizations that greatly influence political decisions.

Som vi kan se er utsagnene i min skala en nærmest direkte oversettelse av utsagnene i skalaen som benyttes av Bruder et al. (2013). Den avhengige variabelen konspirasjonsmentalitet som benyttes i min analyse er altså en norsk utgave av den internasjonalt validerte Konspirasjonsmentalitet-skalaen, hvilket styrker skalaens validitet.

Konsp_Muslimer

Den avhengige variabelen Konsp_Muslimer består av et spørsmål formulert som et utsagn: muslimer deltar i organisert, religiøst begrunnet løgn for å skjule plan om samfunnsøvertagelse. Svaralternativene gikk opprinnelig fra 1-7 der 1 anga «svært enig» og 7 anga «svært uenig». For at det skal være lettere å lese tabellene og for at disse variablene skal gå i samme retning som konspirasjonsmentalitetsskalaen, fra lite tro eller lite sannsynlig, til sterk tro eller veldig sannsynlig, har jeg kodet om rekkefølgen på svaralternativene. Dette betyr at for Konsp_Muslimer angir verdien 1 svært uenig, og verdien 7 svært enig. Høy verdi svarer altså til mer tro på den gitte konspirasjonsteorien.

Konsp_Israel

Den avhengige variabelen Konsp_Israel består av et spørsmål formulert som følgende utsagn: Amerikansk politikk er styrt av Israel. Variabelen er kodet på samme måte som Konsp_Muslimer, slik at høy verdi angir at respondenten er svært enig i utsagnet.

Konsp_Diana

Den avhengige variabelen Konsp_Diana består av et spørsmål formulert som følgende utsagn: Prinsesse Diana ble myrdet av britisk etterretningstjeneste. Igjen angir verdien 1 at man er svært uenig og verdien 7 at man er svært enig i utsagnet.

3.4 Uavhengige variabler

Høyreskala

Variabelen høyreskala angir plassering på den ideologiske venstre-høyre-skalaen der verdien 1 angir 0 lengst til venstre og verdien 11 angir 10 høyre. Spørsmålet i undersøkelsen lyder: I politikken snakker man ofte om "venstresiden" og "høyresiden". Nedenfor er en skala der 0 representerer de som står helt til venstre politisk, og 10 representerer de som står helt til høyre politisk. Hvordan vil du plassere deg selv på en slik skala? Høye verdier på denne variabelen svarer altså til plassering til høyre, mens lave verdier angir plassering til venstre.

Venstreekstrem

Variabelen venstreekstrem er en dummy-variabel basert på høyreskala, som er kodet slik at den måler plasseringene lengst til venstre på den 11-punkts skalaen. Denne variabelen måler altså respondentene som har svart 1 eller 2 på plassering langs venstre-høyre-aksen. Jeg har altså operasjonalisert venstreekstremisme som å plassere seg selv i den venstre ytterkanten av det ideologiske spekteret.

Høyreekstrem

Variabelen høyreekstrem er kodet på samme måte som venstreekstrem, og måler verdiene 10711, altså plassering lengst til høyre på venstre-høyreskalaen.

universitetsutd

Variabelen universitetsutd er en dummy-variabel av variabelen R8b3, der respondentene blir spurt om høyeste fullførte utdanning_ 1 svarer til ingen utdanning/grunnskole, 2 svarer til videregående og 3 svarer til universitet/høyskole1. Variabelen er kodet slik at de som har universitetsutdanning= 1 og alle andre = 0. Variabelen måler altså om respondentene har universitetsutdanning eller ikke.

mann

Variabelen mann er en dummy-variabel av respondentenes kjønn der 1=mann 0=kvinne. Variabelen måler om respondenten er en mann eller ikke.

født_før_1950 og født_etter_1979

Disse variablene er dummy-variabler for alder som måler om respondenten er født før 1950, eller etter 1979. Ved å inkludere begge variablene i regresjonen blir referanseverdien de som er født mellom 1950-1979.

tillit

Variabelen tillit er en operasjonalisering av menneskers tillit, og baserer seg på følgende spørsmål i undersøkelsen: Vil du si at de fleste mennesker i sin alminnelighet er til å stole på, eller mener du at man ikke kan være forsiktig nok når man har med andre å gjøre?

Svaralternativene går fra 1- kan ikke være forsiktig nok til 10- de fleste er til å stole på. Høy verdi på denne variabelen tolkes derfor som høyere grad av tillit, mens lav verdi beegner lav grad av tillit.

Pol_Innviklet

Variabelen Pol_Innviklet er en operasjonalisering av hvor godt respondentene forstår seg på politikk. Variabelen er basert på følgende utsagn: Politikken er i blant så innviklet at folk som meg ikke forstår hva den dreier seg om. Variabelen er kodet slik at: 1= svært uenig 7= svært enig. Høy verdi på denne variabelen angir at respondenten er svært enig i at politikken i blant er så innviklet at den er vanskelig å forstå.

Pol_Innflytelse

Pol_Innflytelse baserer seg på spørsmålet: I hvilken grad vil du si at det politiske systemet i Norge gir folk som deg innflytelse på det myndighetene gjør? Svaralternativene går fra 1= i svært stor grad 5= ikke i det hele tatt. En høy verdi på denne variabelen angir at respondenten ikke opplever at folk som hen har innflytelse i det politiske systemet.

Misnøye_regjering

Misnøye_regjering måler respondentens tilfredshet eller misnøye med regjeringen. Variabelen baserer seg på spørsmålet: Hvor tilfreds er du med dagens regjering i Norge?

Svaralternativene er 1= svært tilfreds 5= ikke tilfreds i det hele tatt. Høy verdi angir altså at man ikke er tilfreds i det hele tatt, tolket som misnøye med regjeringen.

Misnøye_demokratiet

Misnøye_demokratiet måler respondentens tilfredshet eller misnøye med det demokratiske systemet. Variabelen baserer seg på spørsmålet: Hvor tilfreds er du med måten demokratiet fungerer på i Norge? 1= Svært tilfreds 5= ikke tilfreds i det hele tatt. Høy verdi angir altså misnøye med måten det demokratiske systemet fungerer i Norge.

3.5 Validitet og reliabilitet

I en undersøkelse som er basert på spørreundersøkellesdata er det viktig å vurdere kvaliteten på dataene og analysene. I denne sammenhengen er validitet og reliabilitet sentrale begreper. Validitet dreier seg om hvorvidt studien identifiserer de sammenhengene man er interessert i. Begrepsvaliditet handler om hvor vidt man har lyktes i å operasjonalisere det man egentlig ønsker å måle på en adekvat og pålitelig måte (Skog, 2015: 89). I gjennomgangen av de avhengige og uavhengige variablene har jeg forsøkt å vise hvordan de ulike variablene er operasjonalisert. Det vil i alle spørreundersøkelser være en mulighet for at respondentene har misforstått spørsmål eller at de har svart uærlig. Dette vil kunne få konsekvenser for validiteten. Jeg mener like vel at måten jeg har operasjonalisert mine indikatorer fanger essensen av det jeg er ute etter å måle på en god måte. Konspirasjonsmentalitet-skalaen bygger på en internasjonalt validerer skala, og jeg har tillit til at den måler det vi er ute etter, nemlig konspirasjonsmentalitet, på en god måte. I analysen har jeg et representativt utvalg, hvilket tilsier god ekstern validitet og at jeg kan generalisere til populasjonen (Skog, 2015). Reliabilitet handler om hvor vidt en annen analyse som benytter de samme dataene ville kommet frem til de samme resultatene. Ved å vise hvordan de ulike indikatorene i hver modell er operasjonalisert og kodet, samt hvordan modellene er satt sammen vil det være mulig for de som ønsker å forsøke å replikere min studie og mine funn.

3.6 Multippel lineær regresjonsanalyse

I denne oppgaven har jeg valgt å benytte meg av multippel lineær regresjonsanalyse. Multippel regresjonsanalyse er en hyppig brukt metode i samfunnsforskning der målet er å analysere virkningen av flere uavhengige variabler (x) på en avhengig variabel (y). Ved å inkludere flere uavhengige variabler i samme modell kan man oppnå to ting. For det første kan man oppnå en mer fullstendig forklaring av variansen i den avhengige variabelen. For det andre kan man kontrollere effekten av ulike variabler mot hverandre, hvilket er viktig for å gi et mest mulig nøyaktig inntrykk av hvordan én bestemt uavhengig variabel påvirker den avhengige variabelen (Skog, 2015:259). Det er ikke alltid gitt at retningen på korrelasjonen mellom den uavhengige og avhengige variabelen er årsak/virkning. Selv om det ligger implisitt at en forventer at den uavhengige variabelen påvirker den avhengige variabelen er det man oppnår med lineære regresjonsmodeller *korrelasjoner*, som ikke nødvendigvis innebærer *kausaltitet*. De fleste sosiale fenomener har mange årsaker og er påvirket av en rekke ulike faktorer. Altså kan en forvente at når en studerer et sosialt fenomen som konspirasjonsmentalitet vil man finne korrelasjoner mellom flere uavhengige variabler og den avhengige variabelen. Når man er interessert i virkningen av en uavhengig variabel (x) men

samtidig kjenner til flere andre uavhengige variabler som teori og tidligere forskning peker på som viktige for å forklare variansen i den avhengige variabelen er det naturlige valget en multippel regresjonsanalyse. I en multippel regresjonsanalyse vil regresjonskoeffisienten til de ulike uavhengige variablene angi korrelasjonen mellom X og Y, altså den gjennomsnittlige endringen i Y når X endres med én enhet, kontrollert for effekten av de øvrige uavhengige variablene i samme modell.

3.7 Modellspefikasjon

Modell 1 har konspirasjonsmentalitet som avhengig variabel. De uavhengige variablene i modell 1 er universitetsutd, mann, født_før_1950, født_etter_1979, tillit, Pol_innviklet, Pol_innflytelse, Misnøye_regjering og Misnøye_Demokratiet. Modell 1 har som formål å teste H1-H6.

Modell 2 har også konspirasjonsmentalitet som avhengig variabel, og de samme uavhengige variablene som i modell 1. I Modell 2 introduseres de uavhengige variablene venstrestrem og høyrestrem som er operasjonaliseringer av politisk preferanse i ytterpunktene av venstre-høyre-skalaen. Formålet med modell 2 er å teste H7-H8, altså antakelsen om at konspirasjonsmentalitet er mer utbredt i de politiske ytterpunktene og at konspirasjonsmentalitet er mer utbredt på høyresiden av det ideologiske spekteret.

Modell 3 A, B og C har de tre ulike konspirasjonsteoriene Konsp_muslimere, Konsp_Israel og Konsp_Diana som avhengig variabel. I tillegg til å inneholde de samme uavhengige variablene som modell 1, inneholder modell 3 også konspirasjonsmentalitet og høyreskala som uavhengige variabler. Formålet med modell 3 er å teste H9 og H10, altså antakelsene om at tro på spesifikke konspirasjonsteorier kan forklares ut fra nivå av konspirasjonsmentalitet, politisk preferanse eller begge deler.

3.8 Regresjonsdiagnostikk

Vi må diagnostisere vår regresjonsmodell når vi presenterer resultater. Diagnostisering innebærer å sette sin egen modell i et kritisk lys. For å undersøke om modellene er korrekt spesifisert og oppfyller forutsetningene for OLS, velger jeg å kjøre en rekke tester av modellene. Disse testene kan gi en pekepinn på om forutsetningen om linearitet, forutsetningen om fravær av multikollinearitet, og forutsetningen om homoskedastisitet er oppfylt. Dersom resultatene av disse testene gir akseptable verdier vil dette tyde på at modellene er korrekt spesifisert og dette vil øke modellens reliabilitet. I det følgende vil jeg gi

en kort redegjørelse for de ulike testene og hvilke forutsetninger de tester, før jeg presenterer resultatet av testene for hver modell.

Ramsey's RESET-test og linktest – test av Linearitetstforutsetningen

For å få gode estimater på sammenhengen mellom to variabler er det viktig at man har modellert sammenhengen riktig, noe man for eksempel ikke har gjort dersom man modellerer en kurvelineær sammenheng som lineær. En forutsetning er altså at sammenhengen mellom X og Y er tilnærmet lineær (Ringdal & Wiborg, 2017:126).

Dersom det er brudd på denne forutsetningen kan det skyldes kurvelinearitet, og det forutsetter at man gjør noen endringer i modellen, som å legge inn et andregradsledd (polynom). Det er ulike måter å teste forutsetningen for linearitet i STATA. Jeg velger å benytte meg av Ramsey's RESET-test (Ringdal & Wiborg, 2017:127) og linktest da dette kan brukes på en komplett modell, og gir en pekepinn på om modellen lider av kurvelinearitet og derfor bryter med linearitetsforutsetningen. I Ramsays Reset-test de er man ute etter et ikke-signifikant resultat. I linktest bør hat forklare mye, og være statistisk signifikant, mens hatsq ikke bør fange opp så mye restvarians at den blir signifikant.

Modell 1 består både linktest og ovtest, med verdier på ovtest: Prob > F = 0.3089 (ikke signifikant). Linktest: hat: 0.003 (Signifikant) hatsq: 0.603 (ikke signifikant) Modell 1 viser ingen tegn på at linearitetsforutsetningen er brutt. Modell 2 består også både ovtest og linktest. Modell 3 A, B, og C derimot består ikke disse testene, og viser tegn på et mulig brudd på linearitetsforutsetningen.

VIF – test av forutsetningen om fravær av multikollinearitet

En forutsetning for lineær regresjon er at modellen er additiv, det vil si at hver uavhengige variabel gir ny informasjon til å forklare den avhengige variabelen. Dette forutsetter at det ikke er samspill mellom de uavhengige variablene (Ringdal og Wiborg, 2017:134). Dersom det er høy korrelasjon mellom en gitt uavhengig variabel (X1) og de øvrige uavhengige variablene (X2, X3) betyr det at X1 gir lite ny informasjon i forklaringen av den avhengige variabelen. Altså vil forutsetningen om at modellen er additiv være brutt. Høy korrelasjon mellom de uavhengige variablene betegnes som multikollinearitet. Dette betyr at flere av de uavhengige variablene i praksis måler det samme. Dersom dette er tilfellet kan det være problematisk å tolke betydningen av hver av de korrelerte variablene (Skog, 2015:287). For å teste om modellen har problemer med multikollinearitet kan man kjøre en VIF-test i STATA. I VIF-testen har man problemer med multikollinearitet dersom VIF- verdien overstiger 10. 1/VIF-verdien som angir toleransen bør være over 0,2 og høye verdier er bra (Ringdal, & Wiborg, 2017:147). Alle modellene i analysen består VIF-testen. Ingen av VIF-verdiene overstiger 10, og 17VIF-verdiene er generelt lave, mellom 1-2 og 1/VIF mellom 0.68-0.94. Altså er det ingen av modellene som viser tegn på multikollinearitet.

Breusch-Pagan test – test av forutsetningen om fravær av heteroskedastisitet

Forutsetningen om at modellen er homoskedastisk dreier seg om at variansen til residualene skal være konstant. Dersom denne forutsetningen er brutt vil modellen gi feilaktige standardfeil. Når det foreligger heteroskedastisitet vil det i et spredningsdiagram synes at spredningen mellom residualene er større når verdien på X er høy eller lav (Skog, 2015:246). For å teste om modellene har problemer med heteroskedastisitet kan man kjøre en Breusch-Pagan test, også kalt hetttest i STATA (Ringdal & Wiborg, 2017:137). Dersom resultatet av het-testen er signifikant, det vil si at jeg finner en verdi på mindre enn 0,05 tyder dette på at det mest sannsynlig er heteroskedastisitet i modellen. Problemer med heteroskedastisitet er relativt vanlig og betyr at standardfeilen for de uavhengige variablene ikke nødvendigvis er korrekte. Det er like vel ikke katastrofale konsekvenser av heteroskedastisitet, ettersom det ikke forårsaker systematiske feil i parameterestimaterne. (Skog, 2015:246). Det er enkelt å justere standardfeilene for heteroskedastisitet ved å kjøre regresjonen med kommandoen `robust` etter regresjonslikningen i STATA.

Modell 1 og 2 består testen og viser ingen tegn på heteroskedastisitet, men modell 3 A, B og C består ikke testen og dette kan tyde på at det er problemer med heteroskedastisitet. Jeg velger derfor å kjøre Modell 3 A, B og C med kommandoen `'robust'` i STATA, for å justere standardfeilene for heteroskedastisitet.

Forutsetningen om at restleddet er ukorrelert med den avhengige variabelen

Forutsetningen om at restleddet ikke er korrelert med den uavhengige variabelen er den viktigste forutsetningen og den som er vanskeligst å tilfredsstille. Denne forutsetningen innebærer at det ikke skal eksistere bakenforliggende variabler som er årsaken til Y og som dessuten er korrelert med den uavhengige variabelen i modellen. Dersom denne forutsetningen brytes kan effekten av X på Y være en spuriøs effekt (Skog, 2015:253). Løsningen på problemet består i å utvide modellen og forsøke å inkludere alle variabler som kan tenkes å ha innvirkning på Y i en multivariat analyse. Dette forutsetter at vi har data på disse variablene, noe man ikke alltid har. Det er dessuten ikke uproblematisk å utvide en modell ubegrenset, da man kan risikere å «kontrollere bort» virkningen av den uavhengige variabelen man er mest interessert i å måle effekten av. Ved å inkludere mange kontrollvariabler som er korrelert med hverandre kan modellen dessuten få problemer med multikollinearitet. Det finnes ingen statistisk test for denne forutsetningen, men jeg har i alle modellene forsøkt å inkludere alle relevante variabler så langt jeg har hatt data til dette.

Svakheter ved designet Korrelasjon og kausalitet

«One challenge of all of this research is that it is correlational. It is therefore impossible to determine the direction of causality.» (Douglas et al. 2019: 19)

Korrelasjon vil si at to variabler sameksisterer. En høy verdi på x opptrer sammen med en høy verdi på y. Dette er ikke det samme som å hevde at en høy verdi på x *forårsaker* en høy verdi på y. En svakhet ved mitt design er at det er vanskelig å etablere kausalitet ved bruk av lineære regresjonsmodeller. Vi kan slå fast at to variabler korrelerer med hverandre, men ikke med sikkerhet si noe om hva som er årsaken til at disse to variablene korrelerer. Finseraas og Kotsadam (2013) forklarer at det å identifisere en årsakssammenheng er noe helt annet enn å identifisere en sammenheng (korrelasjon) mellom to variabler, men at det dessverre er ganske vanlig at samfunnsforskere omtaler resultatene sine i «en kausal språkdrakt, selv om de ikke har tilstrekkelig grunnlag til å hevde at det foreligger en kausal sammenheng» (Finseraas og Kotsadam 2013:). Det er flere årsaker til at det er vanskelig å etablere kausalitet ved bruk av lineære regresjonsmodeller. For det første foreligger det ingen klar tidsrekkefølge, hvilket gjør det umulig å si noe om hvilket fenomen som inntraff først. I noen tilfeller kan også korrelasjonen gå begge veier, noe som ikke er utenkelig i mine modeller. Det er som vist i teori-seksjonen usikkerhet rundt årsaksforholdet mellom flere av de uavhengige variablene og konspirasjonsmentalitet. For eksempel kan det tenkes at negative evalueringer av det politiske systemet gir en økt generell tendens til å tro på konspirasjonsteorier. Samtidig kan det også tenkes at nivå av konspirasjonsmentalitet påvirker evalueringer av det politiske systemet.

Utelatte variabler

Når man studerer sosiale fenomener er det som regel flere ulike årsaker som bidrar til å forklare variansen i en avhengig variabel. En svakhet med mitt design er at det finnes flere faktorer som i tidligere forskning har vist seg å ha betydning for variansen i Konspirasjonsmentalitet, som jeg ikke har inkludert i mine modeller fordi jeg ikke har data til det. Det kan derfor tenkes at det i mine modeller finnes en utelatt variabel, en bakenforliggende årsak, som påvirker både X og Y. For eksempel kan det tenkes at det er visse psykologiske trekk eller trekk ved en persons politiske adferd som både predisponerer for negative evalueringer av styresettet, ekstreme politiske holdninger og konspirasjonsmentalitet, slik at både X og Y bedre kan betraktes som et resultat av en tredje variabel Z, enn årsak/virkning til hverandre.

4. Empiriske resultater

MODELL 1 – test av H1-H6

H1: Høyere utdanning er negativt korrelert med konspirasjonsmentalitet.

H2: Menn har høyere nivå av konspirasjonsmentalitet enn kvinner

H3: Alder har betydning for nivå av konspirasjonsmentalitet

H4: Konspirasjonsmentalitet har sammenheng med en opplevelse av liten forståelse for og liten innflytelse på det politiske systemet.

H5: Misnøye med regjeringen er korrelert med høyere nivå av konspirasjonsmentalitet

H6: Misnøye med demokratiet er korrelert med høyere nivå av konspirasjonsmentalitet

Deskriptiv statistikk

	N	min	max	Mean	Std. Dev.
Konspirasjonsmentalitet	1738	1	11	6.208	1.786
universitetsutd	1738	0	1	.597	.491
mann	1738	0	1	.503	.5
født før 1950	1738	0	1	.18	.384
født etter 1979	1738	0	1	.227	.419
Tillit	1738	1	10	6.823	2.184
Pol innviklet	1738	1	7	3.959	1.575
Pol Innflytelse	1738	1	5	3.239	.801
Misnøye regjering	1738	1	5	3.129	1.024
Misnøye demokratiet	1738	1	5	2.388	.89

Linjær regresjon – Modell 1

	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
Konspirasjonsmentalitet							
universitetsutd	-.179	.08	-2.23	.026	-.337	-.022	**
mann	-.022	.076	-0.29	.775	-.172	.128	
født_før_1950	-.271	.1	-2.70	.007	-.468	-.074	***
født_etter_1979	.392	.093	4.21	<.001	.209	.574	***
tillit	-.201	.018	-10.98	<.001	-.237	-.165	***
Pol_Innviklet	.148	.025	5.92	<.001	.099	.197	***
Pol_Innflytelse	.356	.053	6.66	<.001	.251	.461	***
Misnøye_regjerin	.002	.038	0.05	.957	-.073	.077	
g							
Misnøye_demokratiet	.368	.05	7.32	<.001	.27	.467	***
Constant	5.035	.281	17.93	0	4.484	5.586	***
Mean dependent var		6.208	SD dependent var			1.786	
R-squared		0.255	Number of obs			1738	
F-test		65.891	Prob > F			0.000	
Akaike crit. (AIC)		6453.814	Bayesian crit. (BIC)			6508.419	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Diskusjon av modell 1 – Utdanning, misnøye, og opplevd innflytelse (H1-H6)

I modell 1 var målet å avdekke hva som korrelerer med konspirasjonsmentalitet, og hva som kjennetegner den politiske adferden til de som scorer høyt på konspirasjonsmentalitet.

Konspirasjonsmentalitet er forstått som et mål på den generelle tendensen til å tro på konspirasjonsteorier og til å se verden i konspiratoriske termer. Konspirasjonsmentalitet forstås i litteraturen som et psykologisk trekk som gjør et individ mer tilbøyelig til å tro på konspirasjonsteorier. Det er bred enighet i litteraturen om at konspirasjonsmentalitet målt på en 5-punkts skala er en stabil og jevn prediktor for tro på konspirasjonsteorier. Scorer man høyt på konspirasjonsmentalitet er sannsynligheten følgelig større for man vil tro på en rekke konspirasjonsteorier. Det er derfor interessant å studere hva som korrelerer med Konspirasjonsmentalitet og på den måten kunne si noe om hvilke sosiodemografiske faktorer og politiske holdninger som opptrer sammen med en økt tilbøyelighet for å tro på konspirasjonsteorier. Hva forteller Modell.1 oss om de som har en høy grad av konspirasjonsmentalitet?

En R²-verdi på 0,255 viser at de uavhengige variablene i modell 1 forklarer 25% av variansen i konspirasjonsmentalitet i utvalget. I samfunnsvitenskap er det ikke normalt å få særlig høye verdier på R², og spesielt ikke når den avhengige variabelen måler holdninger eller verdier. Jeg er derfor tilfreds med at modellen forklarer 25,5% av variansen. Universitetsutdanning er signifikant og negativt korrelert med Konspirasjonsmentalitet. Dette estimatet viser at det å ha universitetsutdanning korrelerer negativt med konspirasjonsmentalitet. Den negative korrelasjonen mellom høyere utdanning og Konspirasjonsmentalitet er godt dokumentert i tidligere forskning, og resultatet er derfor som forventet. Kjønn er ikke en signifikant prediktor for konspirasjonsmentalitet, til tross for at dette har vært antydning i litteraturen. Effekten av å være mann er svakt negativ, men p-verdien er langt over 0,05 og dette estimatet kan derfor ikke generaliseres til befolkningen. Det er derfor vanskelig å si noe om hvor vidt de norske konspirasjonsteoretikerne stort sett er menn eller kvinner. Koeffisienten for variabelen født før 1950 er negativ, mens koeffisienten for variabelen født etter 1979 er positiv. Estimaten viser altså at yngre personer har større grad av konspirasjonsmentalitet enn eldre.

Variabelen Pol_innviklet som måler hvor vidt respondentene mener politikk iblant er så innviklet at de ikke forstår hva det dreier seg om er signifikant og koeffisienten er positiv. Dette viser at jo mer en synes at politikk er innviklet jo mer stiger nivået av

konspirasjonsmentalitet. Jeg tolker dette som at en opplevelse av å ikke alltid forstå seg på politikk har en sammenheng med den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier. I likhet med funnet om at utdanning er korrelert med høyere grad av Konspirasjonsmentalitet kan funnet om at det å ikke forstå seg på politikk relateres til den epistemologiske og eksistensielle dimensjonen av konspirasjonstenkning.

Konspirasjonsteorier kan tilby en alternativ og forenklet forklaring på kompliserte problemer, som igjen kan gi en følelse av forståelse og kontroll. Videre er det en positiv og signifikant koeffisient på Pol_Innflytelse, variabelen som måler i hvilken grad det norske politiske systemet gir deg innflytelse på det myndighetene gjør på en skala fra 1-5 der 5 er «ikke i det hele tatt». Estimater viser at de som opplever å ha lav innflytelse på det politiske systemet også har høyere grad av konspirasjonsmentalitet.

Variabelen Misnøye_Regjering, som måler hvor fornøyd respondentene er med regjeringen på en skala fra 1-5 der verdien 5 angir sterkest misnøye gir en svært svak og ikke-signifikant utslag, hvilket viser at evaluering av regjeringen ikke er en viktig eller generaliserbar faktor i å predikere nivå av konspirasjonsmentalitet. Misnøye_demokrati derimot, som måler misnøyen med demokratiet på en skala fra 1-5 der 5 angir sterkest misnøye er signifikant og positiv, hvilket viser at de som føler misnøye med hvordan demokratiet fungerer også har høyere grad av konspirasjonsmentalitet.

Oppsummert gir resultatene støtte til H1 om at høyere utdanning er negativt korrelert med konspirasjonsmentalitet. Jeg finner ingen støtte for H2 om at det å være mann er positivt korrelert med høyere grad av konspirasjonsmentalitet. Jeg finner for H3 om at alder er en variabel som har betydning for nivå av konspirasjonsmentalitet og videre at yngre mennesker, de født etter 1979 statistisk har høyere nivå av konspirasjonsmentalitet enn de født fr 1950.. Resultatene viser videre støtte til H4 om at konspirasjonsmentalitet er høyere blant de som opplever politisk eksklusjon. En følelse av å ha liten innflytelse på og forståelse for det politiske systemet er positivt korrelert med høyere konspirasjonsmentalitet. Jeg finner ingen støtte for H5 om at til å tro på konspirasjonsteorier er større blant de som er misfornøyd med regjeringen, men jeg finner støtte for H6 om at konspirasjonsmentalitet er korrelert med en negativ evaluering av demokratiet. Dette kan tolkes som at den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier i større grad avhenger av nivå av fundamental mistillit, en mistillit til systemet og styresettet heller enn en evaluering av sittende regjering.

Resultatene viser altså at en rekke negative evalueringer av demokratiet, politikken og styresmaktene opptrer sammen med høyere grad av konspirasjonsmentalitet. Konsistent med tidligere forskning (Smallpage et al. 2020) finner jeg en korrelasjon mellom konspirasjonsmentalitet og misnøye eller mistillit til myndighetene. «We do see a general correlation between conspiracy thinking and people who distrust their government. » (Smallpage et al. 2020: 74) Det er viktig å påpeke at dette er korrelasjoner, som ikke antyder en kausal sammenheng. Resultatene viser at det er en sammenheng, men ikke nødvendigvis en årsakssammenheng og ikke retningen på årsakskjeden. Dersom man betrakter konspirasjonstenkning eller konspirasjonsmentalitet som et stabilt psykologisk trekk som utvikles tidlig i livet kan det være rart å forestille seg at dette blir påvirket av evalueringer av demokratiet og myndighetene. Dersom man betrakter konspirasjonsmentalitet som et uttrykk for den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier er det ikke utenkelig at negative erfaringer med demokratiet, eller myndighetene, eller negative evalueringer av politikken kan føre til en økt grad av konspirasjonsmentalitet. Vi har sett at tro på konspirasjonsteorier kan være et uttrykk for et ønske om å forstå verden og et ønske om eksistensiell trygghet, eller noe man tyr til for å kompensere for kognitiv dissonans (Dyrendal 2019; Douglas et al. 2019). Det er derfor ikke utenkelig at folk som oppfatter seg selv som ekskludert og marginalisert, sliter med å forstå seg på politikk og føler sterk misnøye med demokratiet får en økt tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier og søker seg til konspiratoriske forklaringer og narrativ.

MODELL 2 – test av H7 og H8

H7: Konspirasjonsmentalitet er mer utbredt blant konservative og høyrevridde

H8: Konspirasjonsmentalitet er mer utbredt i de politiske ytterpunktene.

Linear regression – Modell 2

	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
Konspirasjonsmentalitet							
universitetsutd mann	-.121	.085	-1.42	.157	-.288	.047	
født_før_1950	-.048	.08	-0.60	.551	-.205	.109	
født_etter_1979	-.219	.106	-2.08	.038	-.426	-.012	**
tillit	.332	.098	3.38	.001	.139	.524	***
Pol_innviklet	-.211	.02	-10.61	0	-.25	-.172	***
Pol_Innflytelse	.162	.027	6.09	0	.11	.214	***
Pol_Innflytelse	.326	.057	5.74	0	.215	.438	***
Misnøye_regjering	.037	.044	0.85	.397	-.048	.122	
Misnøye_demokratiet	.363	.054	6.74	0	.258	.469	***
venstreekstem	.43	.179	2.40	.017	.078	.781	**
Høyreekstem	.618	.227	2.73	.006	.174	1.063	***
Constant	4.944	.308	16.05	0	4.339	5.548	***
Mean dependent var		6.139	SD dependent var			1.766	
R-squared		0.258	Number of obs			1546	
F-test		48.537	Prob > F			0.000	
Akaike crit. (AIC)		5707.813	Bayesian crit. (BIC)			5771.934	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Diskusjon av modell 2 – konspirasjonsmentalitet langs venstre-høyre-skalaen (H7-H8)

I Modell 2 kan vi se at det er en positiv og signifikant koeffisient for både variabelen venstreekstem og variabelen høyreekstem. Estimaten viser altså at både plassering langt til venstre og langt til høyere på den ideologiske venstre-høyre-skalaen korrelerer positivt med grad av konspirasjonsmentalitet. Med andre ord: konspirasjonsmentalitet er mer utbredt i de politiske ytterpunktene enn i sentrum. Dette gir støtte til H8 og bekrefter tidligere forskning av blant annet van Prooijen et al (2015) og Krouwel et al. (2017). Resultatet viser samtidig at koeffisienten for høyreekstem er betydelig større enn koeffisienten for venstreekstem, men denne forskjellen er ikke statistisk signifikant på 0,05-nivå. Det er derfor ikke mulig å generalisere til populasjonen. Den forskjellen vi ser i mine data er ikke stor nok til at jeg kan fastslå at det er en forskjell i befolkningen. Dette kan skyldes at det er få respondenter som tilhører ytterpunktene på venstre- og høyresiden i mitt datasett. Dette funnet gir derfor kun usikker og begrenset støtte til H7. Mine estimater viser at den generelle tilbøyeligheten til tro på konspirasjonsteorier er større på høyresiden enn på venstresiden (van der Linden et al. 2020;

Walter & Drochon 2020 m.fl.), men forskjellen mellom venstreekstrem og høyreekstrem er altså ikke statistisk signifikant og dette skaper usikkerhet rundt hvor vidt denne forskjellen er reell i befolkningen. R² viser at modell 2 forklarer om lag like mye av variansen i konspirasjonsmentalitet som modell 1, til tross for at det er introdusert to nye variabler som måler plassering langs venstre-høyre-skalaen. En oppgang i R² fra 0,255 i modell 1 til 0,258 i modell 2 kan tyde på at politisk preferanse ikke er på langt nær den variabelen som forklarer mest av variansen i konspirasjonsmentalitet. P-verdien for venstreekstrem er ikke signifikant på 0,05-nivå, noe som innebærer at en generalisering til befolkningen er noe mer usikker for effekten av plassering lengst til venstre enn lengst til høyre.

Estimatene viser altså at det er en forskjell mellom venstreekstrem og høyreekstrem, og denne forskjellen er statistisk signifikant. Det er ikke lett å fastslå hva som er årsaken til at tilbøyeligheten til at den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier tilsynelatende er større på den ene siden av det politiske spekteret, men dette har altså etter hvert vist seg å være tilfellet i flere land (Thórisdóttir 2020). Blant de forklaringene som er foreslått i litteraturen peker van der Linden et al. (2020) på at det kan skyldes overlappende psykologiske og kognitive trekk mellom konservative velgere de som tror på konspirasjonsteorier. De skriver at konservative i USA og andre vestlige land scorer lavere på mål på kognitiv refleksjon, integrerende kompleksitet, intelligens og analytisk argumentasjon (Van der Linden et al. 2020:4)

En annen forklaring kan være overlappende trekk mellom konspirasjonstenkning og høyrepopulisme eller populistisk retorikk. Astopova et al. 2021 er blant de som trekker frem denne sammenhengen. Også Bergmann (2020) har gått langt i å fremheve likhetene mellom konspirasjonstenkning og høyrepopulisme. Eksempler på dette kan være det antagonistiske forholdet mellom «det gode folket» og de «korrupte elitene» (Mudde, 2004), eller tendensen til å legge skylden for uheldige samfunnsforhold over på en ekstern ut-gruppe, for eksempel muslimer eller jøder. Bergmann foreslår derfor at konspirasjonsteorier kan være et effektivt redskap for høyrepopulistiske politikere (ibid).

En tredje mulighet er at denne ideologiske asymmetrien kan være knyttet til kjennetegn ved den konservative ideologien som vern av individets frihet, begrensninger på statlig innblanding og skepsis til raske samfunnsendringer (Heywood 2017; Jost et al. 2009). Mennesker som allerede er skeptiske til staten og til raske endringer vil kanskje ha lettere for

å akseptere en konspiratorisk narrativ om myndighetenes hemmelighold og onde planer, eller mer tilbøyelige til å se uønskede endringer og hendelser som resultatet av villet handling av skjulte aktører. Uavhengig av årsakene og retningen på korrelasjonen finner Bjørge et al. (2020) i en rapport om høyreekstremisme i Norge at konspirasjonssnakk, det vi si en mistankens diskurs som mer eller mindre innforstått viser til konspirasjonsteoretiske forestillinger, er et sentralt element i samtaleformen på nettsteder knyttet til det ytterliggående høyrelandskapet i Norge (Bjørge et al. 2018).

MODELL 3 A-B-C – test av hypotese H9 og H10

H9: Tro på spesifikke konspirasjonsteorier kan predikeres ut fra nivå av konspirasjonsmentalitet.

H10: Tro på spesifikke konspirasjonsteorier kan predikeres ut fra politisk preferanse og forklares gjennom mekanismer som retningsmotivert tenkning.

Linear regression – Modell 3 A

Konsp_Muslimer	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
universitetsutd mann	-.375	.09	-4.17	<.00	-.552	-.199	***
født_før_1950	.222	.108	2.06	.039	.011	.434	**
født_etter_1979	-.633	.104	-6.12	<.00	-.836	-.43	***
tillit	-.196	.024	-8.17	<.00	-.243	-.149	***
Pol_innviklet	.028	.029	0.98	.326	-.028	.085	
Pol_Innflytelse	.092	.063	1.46	.145	-.032	.217	
Misnøye_regjerin g	-.208	.056	-3.71	<.00	-.317	-.098	***
Misnøye_demokrat iet	.078	.059	1.33	.184	-.037	.193	
høyreskala	.119	.027	4.43	<.00	.066	.172	***
Konspirasjonsme ntalitet	.201	.03	6.71	<.00	.142	.259	***
Constant	2.459	.464	5.30	<.00	1.55	3.369	***
Mean dependent var		2.752	SD dependent var			1.910	
R-squared		0.247	Number of obs			1697	
F-test		50.268	Prob > F			0.000	
Akaike crit. (AIC)		6552.710	Bayesian crit. (BIC)			6617.949	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Diskusjon av modell 3A – konspirasjonsteorien om muslimer

En R2 på 0,247 viser at variablene i denne modellen forklarer om lag 25% av variansen i troen på konspirasjonsteorien om at muslimer deltar i organisert, religiøst begrunnet løgn for å skjule plan om samfunnsøvertagelse. Legg merke til at både høyreskala, som måler politisk preferanse fra venstre til høyre og konspirasjonsmentalitet er signifikante og har positiv koeffisient. Estimaten viser altså at både politisk preferanse og konspirasjonsmentalitet har en effekt på hvor vidt man tror på konspirasjonsteorien om at muslimer forsøker å overta

Europa. Dersom man har en politisk preferanse på høyresiden av det ideologiske spektrumet gjør dette altså at det er mer sannsynlig at man tror på konspirasjonsteorien om muslimer. I denne modellen, som måler tro på den spesifikke konspirasjonsteorien om at muslimer forsøker å ta over Europa, er også misnøye med regjeringen signifikant, til forskjell fra modell 1. I tråd med at plassering lenger til høyre korrelerer positivt med tro på denne konspirasjonsteorien gir det mening at misnøye med regjeringen korrelerer negativt med denne teorien, ettersom regjeringen på tidspunktet dataene ble innsamlet besto av Høyre og Frp, de to stortingspartiene lengst til høyre. Også for tro på denne konspirasjonsteorien er høyere utdanning, høyere nivå av tillit og høyere alder negativt korrelert med tro på teorien.

Linear regression Modell 3B

Konsp_Israel	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
universitetsutd mann	-.002 -.088	.087 .082	-0.03 -1.07	.977 .285	-.173 -.248	.168 .073	
født_før_1950	.173	.108	1.61	.108	-.038	.384	
født_etter_1979	-.307	.1	-3.07	.002	-.504	-.111	***
tillit	-.078	.023	-3.35	.001	-.123	-.032	***
Pol_innviklet	.03	.029	1.02	.307	-.027	.087	
Pol_Innflytelse	.01	.062	0.17	.867	-.111	.132	
Misnøye_regjerin g	-.049	.054	-0.90	.368	-.155	.058	
Misnøye_demokr atiet	.064	.057	1.12	.262	-.048	.177	
høyreskala	-.084	.026	-3.26	.001	-.135	-.034	***
Konspirasjonsme ntalitet	.146	.027	5.39	<.00	.093	.2	***
Constant	2.736	.42	6.51	<.00	1.912	3.56	***
Mean dependent var		2.671	SD dependent var			1.683	
R-squared		0.058	Number of obs			1694	
F-test		8.655	Prob > F			0.000	
Akaike crit. (AIC)		6492.993	Bayesian crit. (BIC)			6558.211	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Diskusjon av modell 3B – Konspirasjonsteorien om Israel

Høyreskala og Konspirasjonsmentalitet er signifikante prediktorer. Positivt fortegn på koeffisienten av variabelen konspirasjonsmentalitet viser at økt konspirasjonsmentalitet fører til en økning i troen på konspirasjonsteorien om at amerikansk politikk er styrt av Israel. Høyreskala er negativt korrelert med tro på denne konspirasjonsteorien, altså tror man mindre på at Israel styrer amerikansk politikk, dersom man har politisk preferanse på høyresiden av det ideologiske spekteret. Dette resultatet kan virke overraskende, ettersom denne konspirasjonsteorien kan oppfattes som antisemittisk, med en negativ implikasjon om at jøder styrer verden i hemmelighet. Samtidig er antisemittisme tradisjonelt og historisk assosiert med høyreekstremisme og en kunne derfor forventet at høyreskala ville slå ut positivt for denne teorien i likhet med teorien om muslimer.

På den andre siden kan en argumentere for at denne konspirasjonsteorien slik den er formulert i undersøkelsen i større grad retter seg negativt mot Israel og USA, mer enn jøder generelt. Videre kan en argumentere for at venstresiden i norsk politikk har vært og fortsatt er på Palestinas side i Israel/Palestina-konflikten, mens høyresiden i større grad støtter Israel (Snekvik, 2017; Mauno 2019). Intuitivt kan en også kanskje tenke seg at anti-amerikanisme er mer utbredt på venstresiden, noe som kunne vært med på å forklare at høyreskala korrelerer negativt med tro på denne konspirasjonsteorien. De senere årene er det imidlertid kommet en del forskning som tyder på at anti-amerikanismen ikke lenger er forbeholdt venstresiden, men har spredd seg langs hele det politiske spekteret (Friedli 2015) Oppfattet som en anti-Israel-teori svarer resultatet til forventningene om at venstresiden vil være mer tilbøyelig til å tro på denne konspirasjonsteorien enn de på høyresiden. Dyrendal (2019) finner i sin studie av konspirasjonsteorier om jøder og muslimer i Norge, at venstresiden tenderer mot å score litt høyere på tro på de antisemittiske teoriene enn på de om muslimer. Mine estimater, som viser at plassering lenger til høyre er positivt korrelert med tro på teorien om muslimer, men negativt korrelert med tro på teorien om jøder, støtter dette inntrykket.

Linear regression Modell 3C

Konsp_Diana	Coef.	St.Err.	t-value	p-value	[95% Conf	Interval]	Sig
universitetsutd mann	-.184	.085	-2.18	.03	-.351	-.018	**
født_før_1950	-.153	.079	-1.94	.053	-.307	.002	*
født_etter_1979	-.088	.104	-0.85	.396	-.291	.115	
tillit	.047	.097	0.48	.629	-.144	.238	
Pol_innviklet	-.103	.022	-4.75	<.00	-.146	-.061	***
Pol_Innflytelse	.064	.028	2.28	.023	.009	.119	**
Misnøye_regjerin g	.056	.059	0.95	.344	-.06	.173	
Misnøye_demokr atiet	-.126	.052	-2.41	.016	-.228	-.023	**
høyreskala	-.001	.056	-0.01	.99	-.11	.108	
Konspirasjonsme ntalitet	-.02	.025	-0.81	.417	-.07	.029	***
Constant	.193	.026	7.38	<.00	.142	.245	***
	2.072	.406	5.11	<.00	1.277	2.868	***
Mean dependent var		2.279	SD dependent var			1.668	
R-squared		0.115	Number of obs			1674	
F-test		17.252	Prob > F			0.000	
Akaike crit. (AIC)		6280.688	Bayesian crit. (BIC)			6345.764	

*** $p < .01$, ** $p < .05$, * $p < .1$

Diskusjon av modell 3C – Konspirasjonsteorien om prinsesse Dianas død

I denne modellen, som gir estimater på hva som korrelerer med tro på konspirasjonsteorien om at prinsesse Diana ble myrdet av britisk etterretningstjeneste, ser vi at det er kun tillitt og konspirasjonsmentalitet som er signifikante prediktorer. For tillitt er korrelasjonen negativ, hvilket betyr at økt tillitt gir lavere sannsynlighet for å være enig i denne konspirasjonsteorien. Konspirasjonsmentalitet som måler den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier er positivt korrelert med tro på også denne konspirasjonsteorien og er den sterkeste prediktoren (.192). I motsetning til konspirasjonsteorien om muslimer og konspirasjonsteorien om Israel ser det ikke ut til at politisk preferanse har betydning for tro på denne konspirasjonsteorien. Koeffisienten for høyreskala er svært svak (-.02) og ikke signifikant. Dette resultatet kan forklares ved at konspirasjonsteorien om Dianas død er mindre politisk enn de to foregående konspirasjonsteoriene, og den peker ikke ut politiske utgrupper som de hemmelige aktørene (Enders 2018).

5. Diskusjon og avslutning

Høyere utdanning er negativt korrelert med konspirasjonsmentalitet. Med andre ord, høyt utdannede mennesker har mindre hang til konspiratorisk tenkning, mens lavt utdannede mennesker scorer høyere på konspirasjonsmentalitet og er derfor mer tilbøyelige til å tro på konspirasjonsteorier. Videre er høyere nivå av tillitt negativt korrelert med konspirasjonsmentalitet og misnøye med demokratiet positivt korrelert med høyere konspirasjonsmentalitet. Mine estimater viser at den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier øker i begge ender av den ideologiske venstre-høyre-aksen (H8), selv om effekten er større for høyreekstrem enn for venstreekstrem (H7) er ikke denne forskjellen statistisk signifikant, og kan derfor ikke generaliseres til befolkningen. Den beste generaliseringen jeg kan gjøre basert på mine estimater er derfor at den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier er større i de politiske ytterpunktene og antakeligvis enda større på høyresiden enn på venstresiden (Thórisdóttir et al. 2020). Ekstremisme korrelerer altså positivt med en generell tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier, og dette gjelder for begge sider av det politiske spekteret, men effekten er muligens større for høyreekstremer enn venstreekstremer. Dette funnet er i tråd med tidligere forskning (Thórisdóttir et al. 2020).

Jeg finner støtte for at politisk preferanse kan være med på å forklare variansen i tro på to av de tre spesifikke konspirasjonsteoriene. Samlet sett viser resultatene i modell 3 at konspirasjonsmentalitet er en stabil prediktor for tro på konspirasjonsteorier, da

konspirasjonsmentalitet er statistisk signifikant og gir en positiv koeffisient i alle tre modeller. Dette resultatet gir følgelig støtte til H9, Resultatet av modell 3C viser at ikke alle spesifikke konspirasjonsteorier kan predikeres ut fra politisk plassering, kun de «politiske konspirasjonsteoriene» (Enders 2018). Dette gir støtte til H10 om at tro på spesifikke konspirasjonsteorier kan predikeres ut fra politisk preferanse og forklares gjennom mekanismer som motivert tenkning. De på høyresiden er mer tilbøyelige til å tro på konspirasjonsteorier som kan sies å berøre innvandringsskepsis, mens på venstresiden er man mer tilbøyelig til å tro på konspirasjonsteorier som berører skepsis mot USA og anti-Israel holdninger. Konspirasjonsteorier som ikke har en politisk dimensjon, slik som konspirasjonsteorien om Diana har heller ingen korrelasjon med politisk ståsted. Hvilken av variablene som har størst forklaringskraft avhenger av type konspirasjonsteori. Både konspirasjonsmentalitet og høyreskala har størst korrelasjonskoeffisient i modell 3A, som måler tro på konspirasjonsteorien om muslimer.

Plassering lenger til høyre var en signifikant og positiv prediktor for tro på en av de tre spesifikke konspirasjonsteoriene, konspirasjonsteorien om muslimer og en signifikant og negativ prediktor for tro på konspirasjonsteorien om Israel. Politisk preferanse var mindre utslagsgivende for tro på konspirasjonsteorien om Diana. Dette kan tolkes som at politisk preferanse har størst virkning når den spesifikke konspirasjonsteorien er politisert og omhandler saker der de ulike politiske partiene har tydelige standpunkter. Dette gir støtte til Oliver & Wood (2014) som hevder at støtte til «ideologiske» eller politiske konspirasjonsteorier vil variere etter individenes ideologi og partitilhørighet. Altså ser det ut til at tro på noen konspirasjonsteorier følger konturene av partipolitiske stridsspørsmål (Smallpage et.al. 2017), og for disse konspirasjonsteoriene korrelerer plassering langs venstre-høyre-skalaen enten positivt eller negativt med tro på teorien. Motivert tenkning vil få individer som har et etablert verdenssyn, en ideologi, til å tro på eller akseptere konspirasjonsteorier som er i overenstemmelse med det eksisterende verdenssynet. Velgere på høyresiden i Norge, spesielt ytre høyre er mer innvandringskritiske enn partiene på venstresiden, dette gjelder spesielt innvandringen fra muslimske land (Fangen & Vaage 2014). Det gir derfor mening at de som plasserer seg lengst til høyere politisk har en større tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorien om muslimer, enn de som plasserer seg lengst til venstre, slik mine resultater viser.

5.1 Så, hvem er de norske konspirasjonsteoretikerne?

Den norske konspirasjonsteoretikeren, definert som en person som scorer høyt på konspirasjonsmentalitet, kjennetegnes ifølge mine estimater i modell 2 og 3 av å være lavt utdannet, yngre, lavt nivå av tillit, av å ha en lavere forståelse av hva politikk dreier seg om, en opplevelse av lav innflytelse på politikken og en misnøye med demokratiet. Estimaten i modell 2 viser at personen gjerne har politisk preferanse i ytterst til høyre på venstre-høyre-skalaen, men også politisk preferanse lengst til venstre korrelerer positivt med konspirasjonsmentalitet selv om effekten er betydelig mindre.

Dersom man definerer det å være en konspirasjonsteoretiker som en person som tror på en eller flere spesifikke konspirasjonsteorier vil svaret være at de norske konspirasjonsteoretikerne er personer som enten scorer høyt på konspirasjonsmentalitet, har en sterk politisk preferanse som gjennom motivert tenkning fører til aksept av en konspirasjonsteori som forklaring, eller en kombinasjon av de to. Dette vil avhenge av den spesifikke konspirasjonsteorien.

I spørsmålet om hva som karakteriserer den politiske adferden til norske konspirasjonsteoretikere er svaret todelt. På den ene siden har mine resultater vist, i tråd med tidligere forskning (van Prooijen 2015; Thórisdóttir et al. 2020; Douglas et al. 2019), at tilbøyeligheten til tro på konspirasjonsteorier og konspiratorisk tenkning er størst i de politiske ytterpunktene. Ut fra dette kan man hevde at, i det minste noen, norske konspirasjonsteoretikere vil karakteriseres av ytterliggående politiske holdninger, spesielt på ytre høyre. Samtidig har mine resultater vist, i tråd med tidligere forskning (Drochon 2018, Walter & Drochon 2020), at konspirasjonsmentalitet korrelerer med negative evalueringer av demokratiet og lav forståelse og følelse av innflytelse på politikken, hvilket kan tyde på at noen av konspirasjonsteoretikerne vil la være å stemme ved valg.

5.2 Mulige virkninger av tro på konspirasjonsteorier

Forskningsspørsmålet i denne oppgaven har dreiet seg om hva som korrelerer med den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier og i tur hva som kan forklare tro på ulike spesifikke konspirasjonsteorier. Målet har ikke vært å komme frem til hva som er effektene eller konsekvensene av tro på konspirasjonsteorier, men heller hvem som er mest disponert for å tro på dem. Avslutningsvis mener jeg like vel det er på sin plass å reflektere litt rundt mulige virkninger av konspirasjonsteorier.

Ekstremisme og vold

I en masteroppgave utforsket Axelsen (2018) konspirasjonsteoriens rolle i nettforumene til ytre høyre i Norge. Han fant at ekstreme holdninger regelmessig underbygges av konspirasjonsteorier og at anti-demokratiske og voldsfremmendeforslag konsekvent presenteres som løsninger på problemer formulert som konspirasjonsteorier. I en rapport om høyreekstremisme i Norge fra 2018 (Bjørgerød red.) fant forfatterne i en gjennomgang av materialet at en mistankens diskurs som mer eller mindre innforstått viser til konspirasjonsteoretiske fremstillinger er et sentralt element i samtale-forumene knyttet til det ytterliggående høyrelandskapet i Norge, og at det er rimelig å anta at dette konspirasjonssnakket kan bidra til fremveksten av ekstreme bevegelser. Douglas et al. (2019) konkluderer med at selv om det er usikkerhet rundt kausaliteten og hvor vidt konspirasjonstenkning er et resultat av politisk ideologi eller visa versa finnes det forskning som tyder på at ekstreme holdninger kan være en konsekvens av tro på konspirasjonsteorier, og Uscinski and Parent (2014) fant at de som hadde en høyere generell tilbøyelighet til tro på konspirasjonsteorier også hadde større sannsynlighet for å være enig i en påstand om at «vold er noen ganger et akseptabelt virkemiddel for å uttrykke uenighet med myndighetene», enn de som hadde en lavere generell tilbøyelighet til å tro på konspirasjonsteorier. Det er altså mye som tyder på at konspirasjonsteorier kan spille en rolle i radikalisering og ekstremisme. Konspirasjonsteorier kan muligens fungere som en «radicalization multiplier» (Emberland 2020) som gjør at de som allerede er predisponert for tro på en konspirasjonsteori og har ytterliggående meninger og holdninger får disse forsterket og bekreftet av konspirasjonsteorien.

Oppslutning om demokratiet

Vi har sett at konspirasjonsmentalitet som et mål på den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier korrelerer med en rekke negative evalueringer av styresettet, samt en rekke andre sosiodemografiske faktorer. Videre har vi sett at konspirasjonsmentalitet og politisk preferanse korrelerer med tro på ulike spesifikke konspirasjonsteorier. Ulike ting kan være med på å forklare variansen i konspirasjonsmentalitet, og konspirasjonsmentalitet er i tur med på å forklare variansen i tro på ulike konspirasjonsteorier.

Som jeg har forsøkt å illustrere underveis, er det til dels sprikende oppfatninger av retningen på korrelasjonen. Der noen forskere opererer med en antakelse om at den generelle

tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier kan påvirkes eller aktiveres av forskjellige forhold (Drochon 2018; Walter & Drochon 2020; Smallpage et al. 2020 Dyrendal & Emberland 2019), er en motstridende oppfatning at konspirasjonsmentalitet som et stabilt psykologisk trekk er det som påvirker evalueringer av styresettet.

Andre igjen har forsøkt å påvise at evalueringer av styresettet kan påvirkes av eksponering for konspirasjonsteorier. For eksempel har Jolly & Douglas (2014) samt Ardèvol-Abreu et al. (2020) har vist både gjennom kvantitativ dataanalyse og eksperimentelle forsøk at eksponering for konspirasjonsteorier kan ha en negativ effekt på individers demokratiske deltakelse, både indirekte og direkte. Studien til Jolly & Douglas (2014) viste at eksponering for konspirasjonsteorier om korruperte og ondsinnede myndigheter førte til en økt følelse av politisk maktesløshet og en reduksjon i intensjonen om å stemme ved valg. Videre demonstrerte de på lignende vis hvordan eksponering for konspirasjonsteorier om klimaendringer førte til en reduksjon i intensjonen om å redusere karbonavtrykket sitt. I en større studie (N=5428) gjennomført i fem demokratiske land, undersøkte Ardèvol-Abreu et al. (2020) virkningen av tro på konspirasjonsteorier på «political efficacy», dvs. borgernes tiltro til egen forståelse av og innflytelse på politikk. Deres resultater viser at tro på konspirasjonsteorier negativt påvirker borgernes syn på det politiske systemet, noe som igjen har en negativ effekt på konvensjonell politisk deltakelse. «conspiratorial beliefs negatively affect conventional modes of political participation, indirectly through reduced external efficacy» (Ardèvol-Abreu et al. 2020:1)

Dette viser at det er et potensiale for at konspirasjonsteorier kan være med på å undergrave holdninger og atferd som ligger i hjertet av det moderne liberale demokratiet. Økende spredning og eksponering for konspirasjonsteorier rettet mot myndighetene og politikere kan altså ha negative konsekvenser for demokratisk deltakelse, og konspirasjonsteorier som angriper eller motsier vitenskap kan redusere borgernes intensjoner om å handle i overenstemmelse med den vitenskapelige kunnskapen. Dette har vist seg å gjelde både for klimaendringer, og vaksiner (Douglas et al. 2019). Drochon (2018) mener på sin side at det ikke er konspirasjonsteorier som leder til mindre oppslutning om demokratiet og mindre politisk deltakelse, men omvendt. «It is not conspiracy theories that lead to the disenchantment with democracy, rather it is disenchantment with democracy that leads to conspiracy theories» (Drochon 2018).

Min analyse gir dårlige forutsetninger for å etablere kausalitet, men åpner for en tredje forståelse av årsakskjeden. Konspirasjonsmentalitet, altså den generelle tendensen til å tro på konspirasjonsteorier kan påvirkes av hvor høyt utdannet man er, og hvor godt man forstår seg på og opplever å ha innflytelse på politikk. Dersom man ikke forstår seg på hva politikerne driver med og opplever avmakt, samtidig som man har lavere nivåer av analytisk tenkning kan dette føre til at man blir mer tilbøyelig til å tro på konspirasjonsteorier fordi konspirasjonsteorier kan gi en følelse av forståelse og kontroll (Dyrendal 2019; Douglas et al. 2019) Altså har tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier økt eller blitt aktivert av disse faktorene. Den økte tilbøyeligheten for å tro på konspirasjonsteorier gir i tur en økt sannsynlighet for å tro på konspirasjonsteorier, som igjen kan føre til negative evalueringer av styresettet og en redusert intensjon om å delta demokratisk slik undersøkelsen til Jolley & Douglas (2014) viste. Den opprinnelige misnøyen, misforståelsen eller mistilliten som gjorde at man ble predisponert for å akseptere konspiratoriske forklaringer blir styrket av eksponeringen for konspirasjonsteoriene.

Hva kan gjøres for å redusere konspirasjonstenkning i samfunnet?

Dette spørsmålet er vanskelig å svare på fordi det avhenger av om konspirasjonsmentalitet er et stabilt psykologisk trekk som utvikles tidlig i livet og er vanskelig å endre på, eller om det er noe som påvirkes og aktiveres av samfunnsmessige og sosiale faktorer, slik jeg har forsøtt å argumentere for i denne oppgaven. Retningen på korrelasjonen er avgjørende. For å redusere virkningen av noe må man kjenne årsaken.

Tidligere forskning, samt mine estimater viser at en rekke faktorer korrelerer med høyere nivå av konspirasjonsmentalitet, som altså forstås som den generelle tilbøyeligheten til konspirasjonstenkning og tro på konspirasjonsteorier. Selv om retningen på korrelasjonen i mange tilfeller er uviss, er det det mulig å argumentere for at konspirasjonsmentalitet er en egenskap som kan trigges og aktiveres. Dyrendal & Emberland (2019) skriver at konspirasjonstenkning blomstrer i situasjoner med utbredt usikkerhet og frykt. En følelse av maktesløshet, av å miste kontrollen over eget liv blir innen sosiologien kalt for «anomi». I tråd med Drochon (2018) og van Prooijen (2015) mener Dyrendal & Emberland at dersom anomie er en av drivkreftene bak konspirasjonstenkning og noe som trigger den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier, så burde det også være mulig å redusere eller motvirke konspirasjonstenkning og konspirasjonsmentalitet ved å redusere de negative sosiale forholdene som utløser den (Dyrendal & Emberland 2019).

Drochon (2018), som forstår tro på konspirasjonsteorier mer som en virkning enn en årsak til samfunnsmessige problemer foreslår to ting som «medisin» mot konspirasjonsteoriens spredning i samfunnet: For det første sosial integrasjon og tiltak som er rettet mot å styrke oppslutningen om demokratiet og politisk deltakelse. Det andre er utdanning, som gang på gang og også i min studie, viser seg å være negativt assosiert med konspirasjonstenkning og tro på konspirasjonsteorier. En følelse av lav innflytelse på hva politikerne gjør, en opplevelse av at politikk er innviklet og en negativ vurdering av demokratiet var også i min studie korrelert med høyere score på konspirasjonsmentalitet, med forutsetning om at dette påvirker, og ikke blir påvirket av, nivå av konspirasjonsmentalitet vil tiltak som tar sikte på å øke folks tilslutning til demokratiet, følelse av innflytelse og forståelse for politikk muligens bidra til å senke tilbøyeligheten til konspiratorisk tenkning og tro på konspirasjonsteorier.

5.3 Begrensninger og anbefalinger til fremtidig forskning

Begrensningene med denne studien er for det første, som med andre studier av individuelle forskjeller i folks konspirasjonsmentalitet og tro på konspirasjonsteorier at resultatene viser korrelasjoner, og at man derfor ikke kan trekke sikre slutninger om kausalitet (Galliford & Frunham 2017) For det andre er mine analyser begrenset av hvilke data som var tilgjengelige. Det flere andre individuelle forskjeller både hva angår sosiodemografiske faktorer og politiske holdninger som kan tenkes å ha sammenheng med nivå av konspirasjonsmentalitet, som ikke er inkludert i mine analyser. Dette reflekteres i at kun om lag 25% av variansen i konspirasjonsmentalitet ble forklart av modell 1 og 2.

Resultatene av mine analyser viser at utdanningsnivå, evalueringer av demokratiet, opplevd innflytelse på, og forståelse av politikk, samt politisk preferanse i ytterkantene av det politiske spekteret har sammenheng med økt nivå av konspirasjonsmentalitet.

Fremtidig forskning kan søke å validere disse resultatene og utvide forståelsen ved å inkludere enda flere variabler som kan tenkes å korrelere med den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier.

Kan eksponering for konspirasjonsteorier gjøre at vi blir mer mistenksomme ovenfor myndigheter og mindre fornøyd med måten demokratiet fungerer, eller er det slik at denne mistanken og misnøyen oppstår først, og i tur gjør oss mer predisponert for å tro på konspirasjonsteorier? Resultatene i denne studien gir ingen klare svar, men bekrefter at

korrelasjonen finnes. Fremtidig forskning bør konsentreres om å etablere retningen på korrelasjonen mellom den generelle tilbøyeligheten til å tro på konspirasjonsteorier og negative evalueringer av samfunnsforhold, styresmakter og demokrati.

Videre har resultatene av min analyse vist at både høyt nivå av konspirasjonsmentalitet og politisk preferanse kan gjøre individer predisponert for tro på ulike spesifikke konspirasjonsteorier. Fremtidig forskning kan undersøke denne årsakssammenhengen ytterligere ved å undersøke flere ulike konspirasjonsteorier med ulik grad av politisering. Datasetset benyttet i denne studien er ikke utformet spesielt med tanke på å forske på konspirasjonsteorier. I fremtidig forskning vil det være en fordel å benytte spørreskjemaer som inkluderer spørsmål om flere ulike konspirasjonsteorier.

Internett og sosiale mediers rolle i spredning av konspirasjonsteorier og misinformasjon har i liten grad vært et tema i denne oppgaven. Vi vet at nordmenns medievaner har endret seg og at internett og sosiale medier antakelig spiller en viktig rolle i spredningen av misinformasjon og konspirasjonsteorier (Kalsnes 2019). Og vi vet at sosiale medier og nettsider som «YouTube» anbefaler innhold til sine brukere basert på data om brukerens interesser og preferanser. Dersom også informasjon om individers politiske preferanser blir lettere tilgjengelig på nettet åpner kunnskapen om at politisk preferanse predisponerer individer til å tro på spesifikke konspirasjonsteorier opp for å spekulere i mulighetene for at aktører kan rette spredningen av konspirasjonsteorier mot grupper eller individer som er predisponert for å tro på dem.

En slik bruk av konspirasjonsteorier som desinformasjon vil mulig kunne virke polariserende på samfunnet, eller mobiliserende for politiske grupper og bevegelser. Gjennom motivert tenkning var mange republikanere og Trump-supportere predisponert til å tro på de konspiratoriske anklagene om valgfusk som fulgte i kjølvannet av det amerikanske presidentvalget i 2020 og som til slutt endte med stormingen av kongressen 6. januar 2021, der fem mennesker mistet livet. Anders Behring Breivik, som allerede hadde politisk preferanse lang til høyre, var predisponert for å tro på konspirasjonsteorien om at muslimer forsøker å ta over Europa. Kan konspirasjonsteorier i noen tilfeller være det som gjør at det går virkelig galt? Fremtidig forskning bør se nærmere på både internett og sosiale mediers rolle i spredning av konspirasjonsteorier og utforske videre de mulige skadevirkningene og konsekvensene av tro på konspirasjonsteorier.

6. Referanser

- Ardèvol-Abreu, A., Gil de Zúñiga, H., & Gámez, E. (2020). The influence of conspiracy beliefs on conventional and unconventional forms of political participation: The mediating role of political efficacy. *British Journal of Social Psychology*, 59(2), 549-569.
- Astapova, A., Bergmann, E., Dyrendal, A., Rabo, A., Rasmussen, K. G., Thórisdóttir, H., & Önnersfors, A. (2021). *Conspiracy Theories and the Nordic Countries*: Routledge.
- Axelsen, J. E. (2018). *Misklang, motstand og makten bak makten: En studie av konspirasjonsteoriernes utforming, innhold og rolle på ytre høyre fløy*.
- Bergmann, E. (2020). Populism and the politics of misinformation. *Safundi*, 21(3), 251-265.
- Berntzen, L. E., & Sandberg, S. (2014). The collective nature of lone wolf terrorism: Anders Behring Breivik and the anti-Islamic social movement. *Terrorism and Political Violence*, 26(5), 759-779.
- Bjørge, T., Døving, Alexa C, Emberland, terje, Gjelsvik, Ingvild M Haanshuus, Birgitte P. (2018). *Høyreekstremisme i Norge: Utviklingstrekk, konspirasjonsteorier og forebyggingsstrategier* (0807-1721). Retrieved from
- Bruder, M., Haffke, P., Neave, N., Nouripanah, N., & Imhoff, R. (2013). Measuring individual differences in generic beliefs in conspiracy theories across cultures: Conspiracy Mentality Questionnaire. *Frontiers in psychology*, 4, 225.
- Craft, S., Ashley, S., & Maksl, A. (2017). News media literacy and conspiracy theory endorsement. *Communication and the Public*, 2(4), 388-401.
- Crawford, J. T., & Pilanski, J. M. (2014). Political intolerance, right and left. *Political psychology*, 35(6), 841-851.
- Dahlback, M. L. o. S., Øyvind Bye (2020). Samles rundt mistillit til systemet *Faktisk.no*. Retrieved from <https://www.faktisk.no/artikler/0v1m8/samles-rundt-mistillit-til-systemet>
- Douglas, K. M., & Sutton, R. M. (2008). The hidden impact of conspiracy theories: Perceived and actual influence of theories surrounding the death of Princess Diana. *The Journal of social psychology*, 148(2), 210-222.
- Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., & Deravi, F. (2019). Understanding conspiracy theories. *Political psychology*, 40, 3-35.
- Drochon, H. (2018). Who believes in conspiracy theories in Great Britain and Europe. *Conspiracy theories and the people who believe them*, 337-346.
- Dyrendal, A. (2020). 6. Conspiracy Beliefs about Jews and Muslims in Norway. In *The Shifting Boundaries of Prejudice* (pp. 187-210).

- Dyrendal, A., Kennair, L. E. O., & Bendixen, M. (2021). Predictors of belief in conspiracy theory: The role of individual differences in schizotypal traits, paranormal beliefs, social dominance orientation, right wing authoritarianism and conspiracy mentality. *Personality and Individual Differences, 173*, 110645.
- Dyrendal, A., Kennair, L. E. O., & Lewis, J. R. (2017). The Role of Conspiracy Mentality and Paranormal Beliefs in Predicting Conspiracy Beliefs Among Neopagans. *International Journal for the Study of New Religions, 8.1*, 73-97.
- Edelson, J., Alduncin, A., Krewson, C., Sieja, J. A., & Uscinski, J. E. (2017). The effect of conspiratorial thinking and motivated reasoning on belief in election fraud. *Political Research Quarterly, 70*(4), 933-946.
- Egeland, J. O. (2021). Konspirasjonens triste endestasjon. *Dagbladet* Retrieved from <https://www.dagbladet.no/meninger/konspirasjonens-triste-endestasjon/73633895>
- Emberland, T. (2019). Fremskrittspartiets konspirasjonssnakk, Kronikk. *VG*. Retrieved from <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/zGX925/fremskrittspartiets-konspirasjonssnakk>
- Emberland, T. (2020). Why conspiracy theories can act as radicalization multipliers of far-right ideals.
- Enders, A. M. (2019). Conspiratorial Thinking and Political Constraint. *Public Opinion Quarterly, 83*(3), 510-533.
- Enders, A. M., Smallpage, S. M., & Lupton, R. N. (2018). Are all ‘birthers’ conspiracy theorists? On the relationship between conspiratorial thinking and political orientations. *Cambridge University Press*.
- Epley, N., & Gilovich, T. (2016). The mechanics of motivated reasoning. *Journal of Economic perspectives, 30*(3), 133-140.
- Fangen, K. (2012). Mellom konspirasjonsteori og galskap. In *22.juli: Forstå, forklare, forebygge*
- Fangen, K., & Vaage, M. N. (2014). FrP-politikers innvandringsretorikk i posisjon og opposisjon. *Agora, 31*(03-04), 30-63.
- Fekete, L. (2012). The Muslim conspiracy theory and the Oslo massacre. *Race & Class, 53*(3), 30-47.
- Finseraas, H., & Kotsadam, A. Hvordan identifisere årsakssammenhenger i ikke-eksperimentelle data?—En ikke-teknisk introduksjon. *Tidsskrift for samfunnsforskning, 54*(03), 371-387.
- Finseraas, H., & Kotsadam, A. (2013). Hvordan identifisere årsakssammenhenger i ikke-eksperimentelle data?—En ikke-teknisk introduksjon. *Tidsskrift for samfunnsforskning, 54*(03), 371-387.
- Flynn, D., Nyhan, B., & Reifler, J. (2017). The nature and origins of misperceptions: Understanding false and unsupported beliefs about politics. *Political psychology, 38*, 127-150.

- Friedli, R. (2015). *Anti-Americanism and Political Ideologies. A Comparative Analysis of Left-and Right-Wing Anti-Americanism in Western Europe*: GRIN Verlag.
- Galliford, N., & Furnham, A. (2017). Individual difference factors and beliefs in medical and political conspiracy theories. *Scandinavian journal of psychology*, 58(5), 422-428.
- Goertzel, T. (1994). Belief in conspiracy theories. *Political psychology*, 731-742.
- Hart, J., & Graether, M. (2018). Something's going on here. *Journal of Individual Differences*.
- Helmikstøl, Ø. (2020, 01.09.2020). Konspirasjonsnuser *Psykologtidsskriftet*.
- Heywood, A. (2017). *Political ideologies: An introduction*: Macmillan International Higher Education.
- Hoffmann, C. o. M., Vibekke (red.). (2017). *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2017*. Retrieved from https://www.hlsenteret.no/aktuelt/nyheter/2017/hl-rapport_29mai-web-%282%29.pdf
- Hornsey, M. J., Harris, E. A., & Fielding, K. S. (2018). Relationships among conspiratorial beliefs, conservatism and climate scepticism across nations. *Nature Climate Change*, 8(7), 614-620.
- Hornsey, M. J., Harris, E. A., & Fielding, K. S. (2018). The psychological roots of anti-vaccination attitudes: A 24-nation investigation. *Health Psychology*, 37(4), 307.
- Imhoff, R., & Bruder, M. (2014). Speaking (un-) truth to power: Conspiracy mentality as a generalised political attitude. *European Journal of Personality*, 28(1), 25-43.
- Iyengar, S. (2019). *Media politics: a citizen's guide* New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Jolley, D., & Douglas, K. M. (2014). The social consequences of conspiracism: Exposure to conspiracy theories decreases intentions to engage in politics and to reduce one's carbon footprint. *British Journal of Psychology*, 105(1), 35-56.
- Jost, J. T., Federico, C. M., & Napier, J. L. (2009). Political ideology: Its structure, functions, and elective affinities. *Annual review of psychology*, 60, 307-337.
- Jupskås, A. R., & Ivarsflaten, E. (2016). Norway: Populism from anti-tax movement to government party. In *Populist political communication in Europe* (pp. 64-77): Routledge.
- Kalsnes, B. (2019). *Falske Nyheter Løgn, desinformasjon og propaganda i den digitale offentligheten* Oslo: Cappelen Damm AS
- Keeley, B. L. (1999). Of conspiracy theories. *The Journal of Philosophy*, 96(3), 109-126.
- Kjos, I. (2013). *Anders Behring Breiviks manifest : En idéanalyse*. (Master). UiO, Oslo.
- Knudsen, E., Iversen, M. H., & Vatnøy, E. (2018). Mistillit til den andre siden. *Norsk medietidsskrift*, 25(02), 1-20.
- Knudsen, E., Iversen, M. H., & Vatnøy, E. (2018). Mistillit til den andre siden. *Norsk medietidsskrift*, 25(02), 1-20.

- Krange, O., Kaltenborn, B. P., & Hultman, M. (2018). Cool dudes in Norway: climate change denial among conservative Norwegian men. *Environmental Sociology*, 5(1), 1-11.
- Krouwel, A., Kutiyiski, Y., Van Prooijen, J.-W., Martinsson, J., & Markstedt, E. (2017). Does extreme political ideology predict conspiracy beliefs, economic evaluations and political trust? Evidence from Sweden.
- Lamberty, P. K., Hellmann, J. H., & Oeberst, A. (2018). The winner knew it all? Conspiracy beliefs and hindsight perspective after the 2016 US general election. *Personality and Individual Differences*, 123, 236-240.
- Lantian, A., Muller, D., Nurra, C., & Douglas, K. M. (2016). Measuring belief in conspiracy theories: Validation of a French and English single-item scale. *International Review of Social Psychology*, 29(1), 1-14.
- Leman, P. J., & Cinnirella, M. (2013). Beliefs in conspiracy theories and the need for cognitive closure. *Frontiers in psychology*, 4, 378.
- Lewandowsky, S., Gignac, G. E., & Oberauer, K. (2013). The role of conspiracist ideation and worldviews in predicting rejection of science. *PloS one*, 8(10), e75637.
- Lewandowsky, S., Gignac, G. E., & Oberauer, K. (2013). The role of conspiracist ideation and worldviews in predicting rejection of science. *PloS one*, 8(10), e75637.
- Lewandowsky, S., & Oberauer, K. (2016). Motivated rejection of science. *Current Directions in Psychological Science*, 25(4), 217-222.
- Lewandowsky, S., Oberauer, K., & Gignac, G. E. (2013). NASA faked the moon landing—therefore,(climate) science is a hoax: An anatomy of the motivated rejection of science. *Psychological science*, 24(5), 622-633.
- Lockwood, M. (2018). Right-wing populism and the climate change agenda: exploring the linkages. *Environmental Politics*, 27(4), 712-732.
- Mair, P. (2007). Left–right orientations. In *The Oxford handbook of political behavior*.
- Mauno, H. (2019, 14.02.2019). Solberg-regjeringen må være den mest Israel-vennlige siden 50-tallet *Dagsavisen* Retrieved from <https://www.dagsavisen.no/demokraten/nyheter/fredrikstad/2019/02/14/solberg-regjeringen-ma-vaere-den-mest-israel-vennlige-siden-50-tallet/>
- Miller, J. M., Saunders, K. L., & Farhart, C. E. (2016). Conspiracy endorsement as motivated reasoning: The moderating roles of political knowledge and trust. *American Journal of Political Science*, 60(4), 824-844.
- Moore, A. (2016). Conspiracy and conspiracy theories in democratic politics. *Critical Review*, 28(1), 1-23.

- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and opposition*, 39(4), 541-563.
- Nera, K., Wagner-Egger, P., Bertin, P., Douglas, K., & Klein, O. (2021). A Power-Challenging Theory of Society, or a Conservative Mindset? Upward and Downward Conspiracy Theories as Ideologically Distinct Beliefs. *European Journal of Social Psychology*.
- Nessemo, J. W. (2019). *Klimaskepsis og høyrepopulisme: er sammenhengen tilsynelatende, eller er de uomtvistelig sammenbundet?* NTNU,
- Oliver, J. E., & Wood, T. J. (2014). Conspiracy theories and the paranoid style (s) of mass opinion. *American Journal of Political Science*, 58(4), 952-966.
- Pettigrew, T. F. (2017). Social psychological perspectives on Trump supporters. *Journal of Social and Political Psychology*, 5(1), 107-116.
- Ravndal, J. A., Lygren, S., Hagen, L. W., & Jupskås, A. R. (2019). RTV Trend Report 2019 Right Wing Terrorism and Violence in Western Europe, 1990-2018. *Center for Research on Extremism. Oslo: University of Oslo.*[Accessed 10 January 2020].
- Redlawsk, D. P. (2002). Hot cognition or cool consideration? Testing the effects of motivated reasoning on political decision making. *The Journal of Politics*, 64(4), 1021-1044.
- Ringdal, K. (2018). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (4. utg ed.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Ringdal, K. o. W., Øyvind (2017). *Lær deg Stata Innføring i statistisk dataanalyse* Bergen: Vigmostad & Bjørke AS.
- Shin, J., & Thorson, K. (2017). Partisan selective sharing: The biased diffusion of fact-checking messages on social media. *Journal of Communication*, 67(2), 233-255.
- Skog, O.-J. (2015). *Å forklare sosiale fenomener En regresjonsbasert tilnærming* (2. utg. 7. opplag ed.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Smallpage, S. M., Drochon, H., Uscinski, J. E., & Klofstad, C. (2020). Demographics and conspiracy theories.
- Smallpage, S. M., Enders, A. M., & Uscinski, J. E. (2017). The partisan contours of conspiracy theory beliefs. *Research & Politics*, 4(4), 2053168017746554.
- Snekvik, L. (2017). Dette mener partiene om Palestina og Israel. Retrieved from https://palestinakomiteen.no/mener-partiene-palestina-israel/?doing_wp_cron=1625249554.2608799934387207031250
- Swami, V., Voracek, M., Stieger, S., Tran, U. S., & Furnham, A. (2014). Analytic thinking reduces belief in conspiracy theories. *Cognition*, 133(3), 572-585.
- Taguieff, P.-A. (2004). *Rising from the Muck: The new anti-Semitism in Europe*: Ivan R. Dee.

- Thórisdóttir, H., Mari, S., & Krouwel, A. (2020). Conspiracy theories, political ideology and political behaviour. In *Routledge Handbook of Conspiracy Theories* (pp. 304-316): Routledge.
- Trædal, E. (2018). *Hvorfor ytre høyre vinner debatten. Og hvordan vi kan stoppe dem* Oslo: Spartacus forlag AS
- Uscinski, J. (2018). Down the rabbit hole we go! In *Conspiracy theories and the people who believe them* (pp. 1-32): Oxford University Press.
- Uscinski, J. E. (2018). The study of conspiracy theories. *Argumenta*, 3(2), 233-245.
- Uscinski, J. E., DeWitt, D., & Atkinson, M. (2018). Conspiracy theories and the Internet. *The Brill handbook of conspiracy theory and contemporary religion*, 106-132.
- Uscinski, J. E., Douglas, K., & Lewandowsky, S. (2017). Climate change conspiracy theories. In *Oxford Research Encyclopedia of Climate Science*.
- Uscinski, J. E., Klofstad, C., & Atkinson, M. D. (2016). What drives conspiratorial beliefs? The role of informational cues and predispositions. *Political Research Quarterly*, 69(1), 57-71.
- van der Linden, S., Panagopoulos, C., Azevedo, F., & Jost, J. T. (2021). The paranoid style in American politics revisited: an ideological asymmetry in conspiratorial thinking. *Political psychology*, 42(1), 23-51.
- Van Prooijen, J.-W., Krouwel, A. P., & Pollet, T. V. (2015). Political extremism predicts belief in conspiracy theories. *Social Psychological and Personality Science*, 6(5), 570-578.
- Van Prooijen, J. W., & Jostmann, N. B. (2013). Belief in conspiracy theories: The influence of uncertainty and perceived morality. *European Journal of Social Psychology*, 43(1), 109-115.
- Ventsel, A. (2016). Political potentiality of conspiracy theories. In: Lexia.
- Walter, A. S., & Drochon, H. (2020). Conspiracy Thinking in Europe and America: A Comparative Study. *Political Studies*, 0032321720972616.

